ANUL XXXII Iulie—August 1942 Nr 7—8

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ

REDACTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

CERTITUDINEA DELA CLUJ

Puţini oameni realmente mari se bucură de privilegiul rarisim de a fi socotiţi o avuţie naţională de către întreaga obşte pentru care se trudesc ca s'o povăţuiască pe căile aspre şi drepte ale temerii de Dumnezeu şi ale iubirii de Patrie.

Ştim că dogorile vremurile trăite la temperatură urcată — a noastră face parte dintr'acestea — mistue glorii, sfarmă idoli şi mută hotare cu o iuţeală înspăimântătoare. Dar mai ştim şi aceea că întărâtările istoriei — ori cât de năprasnice ar fi ele — nu pot nimici nici odată valorile autentice, indiferent ce înfăţişeri îmbracă ele, chiar dacă isbutesc să le doboare vremelnic de pe scaunul cel mai de sus al consideraţiei obşteşti. Slujitorii lor neînfricaţi, nu mai încape îndoială, trăiesc cât ele — adică deapururi.

Prea Sfinţitul Episcop Nicolae Colan al Vadului, Feleacului şi Clujului cumulează toate însuşirile unei personalităţi excepţionale, urzită să birue tăcerea veacurilor, să le stoarcă admiraţia şi să le îngenuncheze orgoliul. La auzul numelui Său, cugetele româneşti de pretutindenea tresar cutremurate de respect şi freamătă înfiorate de admiraţie, recunoscând în toiagul arhipăstoresc, pe care-l poartă cu spornică vrednicie, flamura apostoliei creştineşti şi a demnităţii naţionale.

Teologul biblic de odinioară nutrea preferinţe speciale pentru personalitatea şi opera misionară a Apostolului neamurilor. Dumnezeu i-a rânduit o apostolie potrivită pe

măsura acestor preocupări profesorale atunci când i-a deschis calea Episcopatului „între neamuri". Modul exemplar în care și-a îndeplinit îndoita chemare de arhipăstor al Bisericii ortodoxe ardelene de dincolo de vremelnicul hotar și de conducător necontestat al vieții plenare românești de pe aceleași meleaguri robite, i-a agonisit toată recunoștința Patriei rănite, care nu uită nici odată pe cei ce-i sar într'ajutor la vreme de strâmtorare și-i uscă lacrimile cu nețărmurită iubire.

Paznic al moștenirii bisericești șaguniene și exponentul cel mai autorizat al înăbușitei conștiințe naționale a turmei Sale, Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan a demonstrat cu prisosință că specificul unui popor desarticulat teritorialicește din rosturile sale firești, nu se conservă nici unde mai sigur decât sub streașina Bisericii străbune. In numele acestei Biserici și cu uneltele ei de duhovnicească dăltuire a sufletelor, Prea Sfinția Sa a hărăzit Românilor din Ardealul de Nord clipe de îmbărbătare și belșug de nădejdi cari nu vor putea da greș sub nici un motiv. Desele Sale descinderi la sate, împreunate cu slujbe mărețe și predici reconfortante, la cari se adaugă tipăriturile din colecția „Cărțile Vieții" și slova întremătoare a revistei „Viața Ilustrată", însumează astăzi supremele manifestări de graiu și simțire românească în țara nostalgiilor noastre. Pe deasupra tuturor, se arcuește solemnă și trainică marea faptă de cultură românească a tipăririi unei ediții revizuite a Legii celei noui, care va face să se vorbească deapururi, cu respect și admirație, de *Noul Testament dela Cluj* al vlădicului Nicolae Colan.

Toată această trudnică strădanie arhipăstorească purcede din înalta conștiință despre valoarea unui neam ca al nostru, pe care Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan a stilizat-o ferm și fără reticențe, în cuvinte de-o clasică limpezime, cu prilejul Anului nou 1942:

„Oricât s'ar mai gâlcevi învățații în jurul acestei întrebări, pare adevărat că sufletul unei nații îl zidesc mai ales trei puteri: legea, limba și pământul.

In orice caz, sufletul neamului nostru a fost zidit de legea lui Hristos, pe care o mărturisim după rânduiala

răsăriteană. Dulceața ei ne-a făcut blânzi, îngăduitori și iertători față de semenii noștri — de orice limbă și credință ar fi ei — și tot ea ne-a învățat să înfruntăm cu eroică seninătate vitregiile vremilor — bineștiind, că numai celui „credincios până la moarte i se dă cununa vieții" (Apocalips 2, 10).

Noblețe, limpezime și frumusețe a împrumutat sufletul nostru și din graiul strămoșesc. Căci adevăr a grăit poetul când a spus:

Mult e dulce și frumoasă
Limba ce-o vorbim...

De aceea, cinstind după cuviință credința, limba și pământul altora, — ne iubim, mai ales legea, limba și pământul nostru. In ele iubim, mijlocit, pe însuși Părintele nostru cel ceresc, după a cărui rânduială ne este dat să viețuim, creștinește, pe aceste plaiuri, în mijlocul altor nații" („Sufletul nației noastre", în: „Calendarul „Tribuna Ardealului" pe anul 1942).

Acest catehism al minorității majoritare din Ardealul de Nord, va trebui eternizat în granitul netrecătoarelor aduceri aminte, când va sosi ziua doritei ușurări, undeva în preajma crucii în marș care sfințește cu prezența ei culmea Feleacului despărțitor de frați.

Incomparabila operă de slujire a Neamului românesc prin Biserica și slova străbună, pe care o săvârșește metodic și spornic Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan, a fost învestită recent cu pecetea marilor merite naționale de către suprema noastră instituție culturală: din Maiu a. c., Prea Sfinția Sa este membru activ al Academiei Române. Semnificația acestui gest de rară frumusețe etică — pe care nimeni n'a trecut-o cu vederea — este rodul meritelor culturale și naționale unanim recunoscute, pe cari ilustrul academician de peste proaspătul hotar le-a vădit cu prisosință altă dată și acum.

E un moment de bucurie pe care nici o conștiință românească — noi cu atât mai puțin — nu-l poate trece cu vederea: certitudinea dela Cluj a fost rânduită, cu emoție și recunoștință, în șiragul „nemuritorilor".

REVISTA TEOLOGICĂ

TEOLOGIA PRACTICĂ[1]

de

Preot Dr. LIVIU STAN
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

In ce priveşte învăţământul teologic practic, sau studiile de teologie practică, cum se obişnuieşte a li se zice studiilor teologice cari au caracter mai practic decât celelalte, deşi nici un studiu teologic nu poate fi considerat ca având numai un caracter teoretic, de ştiinţă pentru ştiinţă, ci toate trebue să aibe caracterul practic de ştiinţă pentru viaţă, dar zic, în ce priveşte teologia cu un mai pronunţat caracter practic, avem iarăş de făcut unele observaţii şi propuneri.

Invăţământul teologic practic este mult mai puţin bine organizat decât învăţământul teologic sistematic sau teoretic. El este chiar privit cu dispreţul cu care se privesc unele dexterităţi ale învăţământului îndeobşte, şi se insistă mai mult asupra laturei teoretice a acestui învăţământ prin excelenţă practic, menit să dea slujitorilor Bisericii mijloacele cu ajutorul cărora sunt chemaţi să acţioneze direct asupra realităţilor imediate ale vieţii omeneşti, asupra realităţilor externe, prin intermediul cărora, în modul cel mai firesc, se poate ajunge la realităţile interne ale vieţii, în adâncul de taină al sufletului fiecăruia.

Felul în care se prezintă astăzi învăţământul teologic practic, este deadreptul jalnic. Se face teoria fiecărui obiect de studiu practic, iar practica e lăsată pe planul al zecelea sau uitată cu totul, încât acest învăţământ aproape că nu-şi mai legitimează existenţa, dacă-l privim aşa cum este, raportându-l la ceeace ar trebui să fie. El este cu totul denaturat. Analizarea fiecărui studiu practic în parte, ne va convinge de acest lucru.

---

[1] Fragment dintr'o scriere asupra Teologiei şi a vieţii bisericeşti.

OMILETICA

Pentru teoria Omileticei sunt suficiente 10—15 ore dintr'un an de studiu; în realitate însă, sunt prevăzute 2 sau chiar 4 ore pe săptămână, iar pentru practica omiletică câte o singură oră.

Scopul studiului practic al Omileticei nu este acela de a face teoria ei, sau de a cunoaşte istoria Omileticei, sau de a insista cu deosebire asupra laturei sale teoretice, ci acela de a învăţa, de a-ţi însuşi meşteşugul cuvântului rostit, de a te exercita în arta cuvântului pentru a deveni un cuvântător bisericesc, un orator care stăpâneşte toate mijloacele acestei arte, pentru ca înzestrat cu ele, să poată propovădui în viaţă cuvântul Domnului într'o formă la înălţimea acestei misiuni, într'o formă uşoară, frumoasă, plăcută şi convingătoare, încât cuvântul pe care-l va rosti să nu răsune în pustiu ci să-şi producă efectul maxim.

Fără de o astfel de pregătire, amvoanele tac, sau se fac pricină de sminteală în loc să se facă pricină de zidire sufletească.

CARACTERUL ŞI SCOPUL CUVÂNTĂRII BISERICEŞTI

Cuvântul de propovăduire al Bisericii, se adresează desigur întregului suflet omenesc şi tinde să impresioneze, să convingă şi să transforme întreaga viaţă sufletească a omului, dar greutatea cea mai mare el trebue să o pună pe impresionarea laturei afective a sufletului omenesc, să-i răscolească viaţa afectivă, să o frământe şi să declanşeze în ea o năvală de sentimente spre adevărul creştin, stare prin care sufletul se ataşează şi se leagă de adevăr în modul cel mai puternic şi mai trainic, şi prin care se face atât de sensibil pentru adevărul propovăduit, încât el devine regulatorul de fiecare moment al vieţii aceluia ce şi l-a impropriat în felul acesta, dându-i un suport sau un reazim de nezdruncinat pentru viaţa morală şi religioasă.

Propovăduirea cuvântului, nu trebue să se facă deci numai în mod intelectual şi rece, pentru că lucrurile reci, lucrurile uscate, nu odrăslesc viaţă, cum nu o odrăsleşte moartea. Cuvântul trebue să fie cald şi străbătut de o puternică trăire interioară afectivă, trebue să fie rostit cu

inimă şi din toată inima, altfel nu impresionează, altfel nu are putere de a comunica aceiaş stare afectivă şi sufletelor celor cari ascultă, pentru că e lipsit de viaţă; şi numai viaţa ce se revarsă prin cuvânt trezeşte rezonanţe adânci în sufletele altora, pe când cuvintele reci, fără viaţă, oricât de măestrite şi de sunătoare, nu impresionează, nu mişcă, nu declanşează năvală de viaţă în sufletul nimănui.

Numai cuvântul ce comunică viaţă, numai acela convinge, numai acela este urmat.

Predica doctorală, calmă, placidă şi seacă, predica fără de viaţă, răsună în pustiu şi nu dă roade. Cel ce nu trăieşte, adânc sentimental, adevărurile pe care le rosteşte, cel ce nu le trece prin focul dragostei de ele, acela în sufletul căruia ele nu ard în vâlvătaia dragostei, acela nu le poate da vesmântul şi puterea dragostei, cea mai înaltă putere a vieţii, şi cuvintele ce le va rosti, vor fi ca sunetele „aramei sunătoare şi ale chimvalului răsunător".

CONDIŢIILE EXTERNE ALE CUVÂNTĂRII BISERICEŞTI

Dar în predicarea cuvântului, trebue să se ţină seama de vremuri şi de oameni, de mentalitatea lor, de nevoile lor sufleteşti sau de exigenţele lor de tot felul; de aceea, atât cu privire la forma în care este alcătuită şi rostită o predică sau o cuvântare bisericească de orice fel, cât şi cu privire la cuprins, ea trebue să fie potrivită vremii şi oamenilor, altfel nu-şi va ajunge scopul.

De toate aceste exigenţe, cari constitue tot atâtea condiţii externe ale cuvântării biserіceşti, cu deosebire predica de azi nu mai ţine seama decât foarte rar, şi aceasta se explică prin insuficienţa învăţământului teologic practic, şi prin felul cu totul nepotrivit în care se studiază Omiletica în şcolile superioare teologice.

Intr'adevăr, pe lângă faptul că Omileticei nu i se dă nici o importanţă în învăţământul teologic, ea este depăşită de vremi şi în ceeace a mai rămas din ea prin şcoli.

ALCĂTUIREA ŞI FORMA PREDICII

I. Se ţine în mod exagerat şi habotnic la un tipic, la o formă sau la nişte reguli fixe după cari se impune a

se alcătui o predică. Dar *predica* obişnuită *tipicală*, dacă se potriveşte unei categorii de oameni, nu se potriveşte tuturor. Ea repugnă cu deosebire claselor intelectuale şi muncitoreşti, căci ea a devenit mecanică şi formală, încât plictiseşte sau desgustă spiritul celor obişnuiţi cu varietatea sau dornici de varietate. Dar slavă Domnului că viaţa e atât de variată şi cuvântul Domnului e atât de potrivit pentru toate aspectele variate ale vieţii, se pretează atât de uşor la variaţii, încât încorsetarea lui permanentă într'o formă tipicală n'are nici o explicaţie; nu ne-o putem explica nici prin viaţă, nici prin cuvântul Domnului, ci numai prin comoditatea, neînţelegerea sau habotnicia celor ce ţin la forma tipicală a predicii mai mult decât la rostul predicei însăşi. N'are nici o altă explicaţie şi nici o altă justificare. Bine înţeles însă că această justificare negativă nu poate fi luată în considerare.

II. Astăzi se impune dublarea predicei tipicale — potrivită unde-i este locul — printr'o altă formă de predică, prin *predica liberă cu text biblic*, dar fără nici un adaus tipical la forma obişnuită a oricărei cuvântări sau compoziţii retorice, adecă numai cu forma în care se distinge o introducere, o tratare şi o încheiere.

Este mai potrivit ca, pentru vremurile noastre, textul biblic să fie sau intercalat în predică, sau aşezat tocmai la încheiere, ca ultim cuvânt la care să te ducă întreaga expunere din cuprinsul predicii, şi care să se înfăţişeze ca o sinteză a celor spuse, să fie ca o cruce de turlă.

Textul biblic, anunţat mereu la începutul predicii ca un titlu sau ca o firmă, repugnă, şi e foarte potrivit ca şi la predica tipicală să se adopte acest fel de a întocmi predica şi de a desvolta subiectul în mod treptat, astfel încât la sfârşitul predicii, textul biblic sau citatul să fie aşteptat; spre el să ducă întreaga tratare, încât rostirea lui să însemneze pecetluire şi încheiere, cuvânt ultim de sintetizare şi de întărire prin cuvântul lui Dumnezeu a celor spuse de către predicator.

III. Alături de predica liberă cu text, predică ce nu ţine seamă de tipicul obişnuit al predicii, mai e necesară,

mai ales pentru muncitori și intelectuali, ***predica liberă fără nici un text biblic***, singura prin care isbutești să te faci ascultat și prin care te poți apropia de sufletele celor ce s'au înstrăinat destul de simțitor de Biserică, pe care o cercetează totuși din obișnuință sau de ochii lumii. Aceste categorii de credincioși, infectați de prejudicii și de teorii filosofice, politice și economice, nu te pot asculta dacă începi cu citate biblice, sau dacă le intercalezi numai, ori chiar dacă le întrebuințezi drept încheiere. Cum le aud, schițează un gest de dispreț și-și zic: „iar ne omoară cu Scriptura", „acolo știm noi ce scrie", „să ne spue și el ceva", „trage spuza la oala lui", etc... Cu alte cuvinte, aceștia socotesc că preotul predică fiindcă e profesiunea lui asta, și de aceea n'are încotro, trebue să spue ceva din Scripturi. Cei stăpâniți de spiritul luptei de clasă, văd imediat în legătura dintre Scriptură și preot, elementele proprii ale clasei clericale, dușmană și oprimatoare a proletarilor, văd în preotul ce poartă mereu cuvintele Scripturii pe buze, pe dușmanul de clasă, și atunci nu-i mai interesează aproape de loc ceeace ar spune el. Din contră, dacă nu întrebuințezi citate biblice, nu-i trezești la ideia că reprezinți o clasă în luptă cu clasa lor, ci te ascultă cu interes, și în felul acesta îi poți apropia și le poți strecura în suflet tot ceeace au alungat sau n'au avut niciodată.

ROSTIREA PREDICII

In ce privește felul de rostire a predicii, se observă tendința multora „de a sili duhul spre răcnire", încât te înspăimântă adeseori; mai ales cei cu glas pițigăiat și cu defecte vocale, dela strigăte degenerează de obiceiu în urlete. Probabil că aceștia, din lipsă de simț sau de putere de a convinge în alt chip, recurg la mijloace proprii dresajului, iar nicidecum educației.

Mai este apoi și un fel *mieros*, dulceag și grețos de a miorlăi de pe amvon. Acesta e tot atât de ridicol ca și cel țesut din răcnete.

Dulcegăria sentimentală minoră a unor predicatori și nesfârșitele lor lamentări bolnăvicioase, sunt nu numai ridicole ci de-adreptul primejdioase, fiindcă dacă ele mai au

și un cuprins desolant, iau un caracter cu totul negativ, îndemnând la plângere cotidiană, de par'că fiecare zi ar fi „ziua de apoi".

Felul natural de cuvântare, adaptat la regulile artei oratorice, e felul cel mai potrivit de rostire a predicii.

Dacă în ce privește cuprinsul predicii trebue să se țină seamă de condițiile de timp și de starea celor cărora li se adresează ea, totuși, oricât de dureroase sau dezolante ar fi împrejurările, predica nu trebue să fie așa cum se vede ades, înspăimântătoare, plină de negațiune, plină de plângere, plină de amenințarea dracilor și de a mâniei lui Dumnezeu, ci trebue să fie întotdeauna ziditoare și încurajatoare.

Predica ieremială, adecă predica plină de sperietori, alternând în cuprinsul ei tânguirile cu bocete și cu blesteme, în fața cărora nu e nimic bun și nimic curat în viață, este o predică deadreptul caraghioasă, o predică a desperării, o predică destrămătoare și negativă care crează în sufletele oamenilor numai stări de teroare și de doliu. Felul acesta de predici s'a cam răspândit, și e primejdios pentrucă se adresează stărilor morbide și elementelor negative ale vieții sufletești, pe cari le cultivă, transformând sufletul fiecăruia într'o morgă a vieții, pe care o blestemă sau o plânge ca pe un lucru rău, ca pe o nenorocire.

Predicile de acest fel ucid toată bucuria vieții, și propovăduiesc mântuirea prin distrugerea, nu prin întărirea vieții pe care Domnul ne-a dat-o fără să ne ceară să lepădăm bucuria ei. Ele crează o psihoză sectară, bolnăvicioasă, și impun o trăire ca pe spini între furcile satanei și între trăsnetele lui Dumnezeu. Predica aceasta reprezintă o artă a groazei, iar nu a propovăduirii cuvântului senin, pozitiv și plin de bucurie al Mântuitorului.

Acolo unde se predică un astfel de creștinism negativ, se surpă dreapta credință și se surpă stihiile vieții creștine, iar în locul lor apar monștrii rătăcirii în credință, și stihiile sumbre ale morții pun încă din viață stăpânire pe sufletele arvunite lor.

In locul acestui creștinism denaturat și negativ, al cărui ideal parcă ar fi moartea iar nu viața, trebuește predicat

creştinismul adevărat, senin, plin de elan pentru viaţă şi pentru înfăptuiri pozitive, creştinismul cuceritor prin puterea elementelor sale pozitive, prin dragoste, prin lumină, iar nu prin frică şi prin întunerec, creştinismul care mântuieşte prin viaţă, iar nu prin negarea ei, creştinismul care zideşte iar nu dărămă, creştinismul care ţinteşte zenitul luminii, iar nu abisul întunericului.

CUPRINSUL PREDICII

Predica de azi trebue să abordeze toate problemele importante ale vieţii, şi nu trebue să-i scape niciuna pentru a nu da impresia că Biserica e retrogradă, şi pentru a afirma la fiecare ocazie pe care ţi-o oferă o problemă nouă, valabilitatea creştinismului pentru toate problemele, şi totdeauna.

Problema dreptăţii sociale se pune astăzi cu cea mai mare acuitate, şi ei trebue să-i închine preotul, în Biserică, întâi toată străduinţa propovăduirii cuvântului, apoi aceea a muncii pe teren, pentru impunerea unei ordini creştine de maximă dreptate socială.

*

Prin toate acestea, am indicat unele schimbări pe cari le găsim necesare pentru a fi introduse în studiul Omileticii, atât în ce priveşte forma predicii, cât şi rostirea şi cuprinsul ei.

FORMAREA PREDICATORULUI PRIN MEDITAŢIE

In ce priveşte felul în care ar trebui să se procedeze la formarea predicatorilor, ne permitem de asemenea propunerea adoptării unui mijloc nou, neuzitat, dar care fiind pus la încercare, a dat cele mai bune roade şi a rezolvat una din cele mai grele probleme ale pregătirii practice a clerului. Acest mijloc este *„meditaţia"*.

Fireşte că nimeni nu se naşte cuvântător, şi nici un student nu vine la şcolile superioare teologice ca predicator format, şi atunci, în scopul formării predicatorului, nu se poate proceda prin trecerea de-adreptul la impunerea rostirii de predici, fără să se fi făcut în prealabil exerciţii de cuvântare cu genuri mai uşoare, fără să se fi stăruit cu

chibzuință asupra celor ce trebuiesc spuse și fără să fi făcut exerciții prin cari să se însușească și felul potrivit de rostire a predicii.

Această pregătire a predicatorului, prin exercițiile absolut necesare formării sale, este complect ignorată în învățământul teologic și nu este schițată nici măcar teoretic.

Experiența ne îndreptățește să spunem, că la formarea treptată a predicatorului trebue să se procedeze în următorul chip:

Să se pornească dela rugăciune spre stăruința în meditație religioasă, și apoi să se treacă la alcătuirea meditațiilor nu numai pentru propria persoană, ci și pentru alții.

Meditația înfiptă cu rădăcinile în rugăciune, iată mijlocul prim, cel mai important și cel mai potrivit, pentru formarea predicatorului.

Meditația de care vorbim noi, nu este meditație în sensul ei comun, adică simpla stăruire cu gândul asupra unui lucru, nu, ci este stăruirea cu gândul și cu inima asupra unui adevăr religios, sau asupra unei fapte pe care o aduci în legătură cu adevărul religios, în scopul de a-ți impropria adevărul respectiv și de a-l lega cu toate puterile lui și sub toate aspectele lui de sufletul tău, încât să le transforme într'o valoare vie a sufletului, într'o putere trează, care-ți menține și-ți sporește sensibilitatea față de adevărul religios, care-ți ține sufletul mereu deschis și gata să vibreze pentru adevăr și pentru faptele conforme lui.

Ca să purcezi la o astfel de interoriorizare a unui adevăr, sau a unei atitudini raportate la adevăr, trebue să ai o cauză, trebue să fii determinat de ceva; acest ceva nu este însă un fapt sau o cauză comună care determină în mod obișnuit disecția rațională a vreunui adevăr, ci este o cauză sau un fapt care-ți frapează sensibilitatea morală, care-ți produce agitații, chiar tulburări în resorturile afective ale sufletului, și sub impulsul stării afective pe care o crează, începi a medita, începi interiorizarea prin așezarea adevărului sau a faptului, a atitudinii care te-a frapat, în centrul sufletului. Așezat în acest

centru, îndrepți spre el toate reflectoarele și-l învălui într'o lumină puternică, în care-i poți distinge întreaga făptură și-i poți vedea toată plasa de relații firești în care se găsește, sau spre care tinde prin valențele sale. Prin această operație de cercetare și de interiorizare mai mult intelectuală, te lămurești asupra adevărului sau atitudinii interiorizate și le legi cu toată făptura lor de sufletul tău, ți le impropriezi cât mai deplin intelectual, fiindcă le-ai cunoscut cât se poate de complect. Improprierea intelectuală este urmată apoi de improprierea morală, afectivă, care se produce prin impresionarea puterii afective a sufletului.

De îndată ce un adevăr, o atitudine sau un fapt interiorizat și impropriat intelectual ți se prezintă într'o lumină nouă, el contrastează foarte impresionant cu fapte petrecute sau cu valori afirmate în opoziție cu adevărul sau cu faptele pe cari ți le-ai impropriat. Contrastul impresionează potențele afective ale sufletului și le adâncește, le sporește intensitatea cu care acționează asupra celor două valori sau fapte opuse, și prin ele se cristalizează două stări puternice de trăire afectivă: una repulsivă față de valorile sau de faptele opuse celor ce ți le-ai impropriat intelectual, și una aderentă față de acestea din urmă. In felul acesta, printr'o nouă frapare și mai puternică a facultății afective a sufletului, frapare ce urmează celei inițiale care a determinat meditația, valorile sau faptele opuse își lămuresc poziția lor în sufletul nostru. Pentru unele, pentru cele pozitive, se deschid toate baerile sufletului, le leagă pe acestea cu toate firele și cu toate lanțurile facultății afective, iar pentru cele negative le închid toate porțile și se tae toate punțile, pe acestea le izolează și le elimină prin toată puterea repulsivă a afectelor, și în acest chip, cele pozitive rămân și-și întăresc poziția în sufletul omului prin dublarea improprierii lor intelectuale de improprierea afectivă, sentimentală, prin punerea lor la inimă. Numai după ce ele au fost impropriate și afectiv, devin într'adevăr puteri efective sau principii operante ale vieții noastre sufletești; ele intră ca elemente vii și active ale vieții, se transformă în viață sau

se integrează în ea, devin pârghii vii ale vieții, pârghii reale nu numai simple fantome ideale.

Pe urma acestui proces de impropriere intelectuală și afectivă a unor adevăruri sau atitudini, la care impropriere s'a ajuns prin meditație, sufletul își dobândește o sensibilitate mai mare față de valorile pozitive impropriate, devine gelos de ele ca de propria sa viață, în a cărei alcătuire le-a făcut să intre, și astfel omul ajunge să trăiască adevărul în viață, nu numai să jongleze cu el în sferele gimnasticei speculative.

Scopul propovăduirii cuvântului în creștinism nu este decât acesta, adică de a coborî în viață adevărul pe care-l propovăduește, ca prin trăirea lui omul să-și zidească mântuirea.

Din toate cele expuse, se vede că meditația religioasă este cel mai potrivit mijloc pentru a interioriza adevărul, pe care ești chemat să-l propovăduești ca misionar sau ca „ministru al cuvântului".

Fără de această interiorizare și impropriere a adevărului, nu-l poți trăi, nu-l poți transforma în putere de viață prin mijlocirea căreia trebue să-l transmiți și altora, să-i faci să și-l improprieze și să-l trăiască. Dacă tu însuți nu-l trăești, nu-l poți comunica altora și nu-l poți sădi în inimile lor, ca la rându-le să-l trăiască și ei.

Fără de trăire interioară nu poți da nici un sens cuvântului prin care vrei să exprimi adevărul, și acest cuvânt nu trezește rezonanțe, nu trezește viață, ci cel mult poate mijloci o cunoștință rece. Fără de trăire interioară, cuvântul pe care-l scoți din sufletul tău e gol, e sterp ca și sufletul din care iese, e sămânță uscată și neroditoare, iar sunetele lui sunt asemenea sunetelor „aramei sunătoare".

Caracteristica esențială a meditației, elementul prin care ea urmărește să impresioneze și să deschidă sufletele pentru adevărul care, în forma lui rotunjită și plină, urmează să fie semănat prin predica însăși în brazdele inimii omenești, este fraparea, fulgerarea sau sguduirea sufletelor, care să le îndrepte spre adevăr, așa cum se îndreaptă florile spre lumina soarelui. Fraparea prin adevăr, prin relevarea laturilor lui isbitoare, iată rostul meditației în slujba

propovăduirii Cuvântului. Prin relevarea valorii și a importanței nebănuite a câte unui adevăr, meditația face să se deschidă sufletele oamenilor spre el, așa cum se deschide corola florilor în spre lumina soarelui.

Prin elementele frapante ale meditației, și îndeosebi prin relevarea frapantă a valorii și a importanței adevărului care face obiectul meditației, se urmărește un efect asemănător aceluia al fulgerului, care strălucește, impresionează și stârnește frământare, întrebări; se urmărește asvârlirea unui ferment pozitiv în sufletele celor cărora li se adresează. A spune că meditația are o încheiere, înseamnă a întrebuința un termen impropriu din lipsa altuia, căci meditația nu trebue să încheie și să liniștească, ci să provoace frământare; ea trebue să fie asemenea unei scântei care provoacă un incendiu, și în acest sens, întreaga meditație și îndeosebi cuvântul ei final, se aseamănă cu o scânteie aruncată în mediul inflamabil al afectelor pe cari le zgâlțâie și le agită ca să le dea un obiectiv superior, care să le subjuge și să le angajeze în slujba sa.

Incheierea meditației este începutul unor noui meditații, cari trebue să roiască din ea și să o continue, adâncind-o și propagând-o în toate direcțiile.

Meditația trebue să îndeplinească rolul de ferment sufletesc, să declanșeze viață, frământare, nu să rotunjască definitiv sau complect adevărurile de cari se ocupă, spre a le servi ca pe tavă, gata numai spre a fi consumate ca niște fructe coapte.

Prin meditație se desțelenește sufletul, se deschid brazdele lui și se fecundează, ca atunci când vor fi asvârlite în ele semințele coapte, să găsească mediul pregătit și prielnic ca să poată rodi.

Dar pentru a fi în stare să-ți însușești adevărul pe cale de meditație religioasă, ca să-l poți apoi să-l semeni sub formă de scântei sau străluciri de fulger, e necesar un climat moral propice meditației, și acest climat îl pregătește și-l formează numai *rugăciunea,* rugăciunea stăruitoare și smerită, rugăciunea rostită, rugăciunea inimii și rugăciunea cântată cu frângere de inimă, nu rugăciunea mașinală, nu mulțimea cuvintelor și nici stridența lor.

Meditaţia îşi are rădăcinile adânc înfipte în rugăciune, îşi trage din ea vigoarea şi şi-o alimentează prin elementele climatului propriu, produs de rugăciune. Fără legătura organică cu rugăciunea, meditaţia religioasă nu este posibilă.

*

In urma celor spuse, și în raport cu felul în care se prezintă astăzi studiul Omileticii în învățământul teologic, pentru ca prin el să se formeze adevărați predicatori, ar trebui să fie modificat în felul următor:

Obiectul primului capitol al studiului Omileticii, adică al materiei ce intră în cuprinsul acestui studiu — abstrăgând de preliminariile sale obișnuite, despre însuși studiul Omileticii și despre predicator — ar trebui să-l formeze *rugăciunea*. Obiectul celui de al doilea capitol ar trebui să-l formeze *„Meditația religioasă"*, a cărei schemă, după cele spuse anterior despre ea, ar trebui să fie următoarea:

a) Prezentarea frapantă a subiectului;

b) Cercetarea şi improprierea lui intelectuală;

c) Relevarea contrastelor şi a opoziţiei în care se găsește cu realitățile negative;

d) Improprierea lui afectivă; — și drept încheiere:

e) Relevarea frapantă a valorii și a importanței lui.

In ce privește forma în care trebuește să se alcătuiască o meditație, avem de observat cu privire la schema pe care o propunem, că ea n'are nimic comun cu meditațiile bufe cari se practică în școlile teologice apusene, și cari nu se potrivesc nici unei realități și nu corespund nici unei necesități, încât sunt o adevărată scamatorie, fără nici un efect dintre cele ce se scontează prin ele.

Apoi, în ce privește *întrebuințarea citatelor biblice în meditație*, observăm că ele pot fi așezate la începutul meditației sau la finea ei. Mai observăm că *meditația* poate să fie și *liberă*, adică să nu fie legată de un text precis biblic, ci numai de un adevăr, sau de o atitudine, sau de un fapt în legătură cu un adevăr religios.

Importanța meditației în formarea predicatorului am subliniat-o îndeajuns în cele anterioare și bazați pe aceasta,

socotim că meditația trebue să fie prima compoziție omiletică, și că ea trebuește exercitată cel mai mult, pentru ca cel ce va sluji Domnului să-și însușască mai temeinic adevărurile pe cari le va propovădui, și să-și câștige obișnuința de a le prezenta în forma cea mai potrivită scopului pe care-l urmărește prin propovăduirea cuvântului.

Inainte de a-și însuși predicatorul ușurința de a cuvânta, trebue să-și însușească adevărul pe care trebue să-l propovăduiască, să-l aprofundeze și să-l transforme prin meditație în putere de viață, și să-și însușască obișnuința de a-l prezenta viu, în mod frapant, nu în mod pur intelectual, și pentru toate acestea trebue să se exercite în meditații religioase.

De meditație trebue să se servească predicatorul în alcătuirea și rostirea predicii, prin ea trebue să deschidă sufletele celor ce-l ascultă, ca să le poată sădi adevărul întreg; el trebue să deschidă drumul fiecărui adevăr pe care-l prezintă în predică prin câte-o meditație, să-și presăreze predica cu meditații, să le facă să alterneze cu elemente didactice, căci meditațiile sunt prizele acestor elemente, mijloacele prin care ele se fixează în sufletul omului.

O predică fără meditații este fadă, pur intelectuală, rece, fără gust, nu este predică, poate fi lecție, curs sau conferință. Printr'o astfel de predică, adevărul propovăduit nu se fixează adânc în sufletele celor ce o ascultă.

In afară de rostul său în predică, meditația mai are și rostul de a pregăti sufletește reîntoarcerea la credință a celor rătăciți, refacerea credinței în sufletele celor ce au slăbit în credință, sau în sufletele acelora pe cari ocupațiile lor și mediul în care trăiesc îi îndepărtează de credință, cum sunt intelectualii în bună parte și proletarii; apoi ea mai are și rostul de a pregăti și a reînviora sufletește pe binecredincioșii cari se găsesc în timp de post, în ajun de praznice sau de mari evenimente de orice natură, așa încât, în afară de predică, și în afară de școala în cari se pregătesc predicatorii, ea trebuește folosită și în toate aceste împrejurări cari o reclamă și pentru cari se potrivește.

Revenind acum la învățământul teologic-omiletic, în baza celor de până aici, propunem ca pentru pregătirea predicatorilor, să se urmeze de acum exercitarea consecutivă a formelor de cuvântare bisericească în următoarea ordine firească:

1. MEDITAȚIA:
   a) *Meditația, cu text biblic ca motto;*
   b) *Meditația, cu text biblic ca încheiere;*
   c) *Meditația fără text biblic, sau Meditația liberă.*
2. OMILIA:
3. PARENEZA
4. PREDICA:
   a) *Predica, cu text biblic ca motto;*
   b) *Predica, cu text biblic ca încheiere;*
   c) *Predica fără text biblic, sau Predica liberă.*
5. CONFERINȚA RELIGIOASĂ

*

Meditația să se alcătuiască în scris, și apoi să se treacă pe încetul la rostirea ei liberă.

După ce, în prealabil, se vor fi exercitat suficient formele de sub 1-3, atât alcătuirea cât și rostirea predicii se va face cu cea mai mare ușurință, ca ceva ce rezultă dela sine, din exercițiile anterioare, ale căror rezultate și învățăminte, urmează numai să le folosești pentru a închega o formă nouă de cuvântare bisericească: predica.

CUPRINSUL OMILETICEI

Schema arătată mai sus, — pentru a fi observată ordinea ei în acțiunea de pregătire a predicatorilor, — propunem să fie adoptată și ca schemă generală a materiei studiului Omileticei, mai adăugându-se, ca prim capitol necesar, unul despre *rugăciune*. In acest fel, însuși obiectul propriu al studiului Omileticei ar avea următoarele capitole:

I. Rugăciunea,
II. Meditația,
III. Omilia,
IV. Pareneza,
V. Predica,
VI. Conferința religioasă.

Poate va părea bizar ca rugăciunea să formeze un capitol al Omileticei, zic poate, pentrucă de fapt locul ei este foarte potrivit în fruntea Omileticei, și aceasta nu numai pentru motivul indus la locul său, ci mai ales pentru motivul că rugăciunea, ca vorbire a noastră cu Dumnezeu, este chip al vorbirii noastre cu oamenii despre Dumnezeu. In realitate, întreaga Omiletică nu ne învață decât cum trebue să vorbim în mod public cu oamenii, cum trebue să mărturisim înaintea lor adevărul credinței, și această vorbire cu oamenii, această mărturisire în fața lor, se întemeiază de fapt pe vorbirea cu Dumnezeu, pe mărturisirea credinței noastre înaintea lui prin rugăciune, pe obligația pe care o avem și ne-o luăm în fața lui Dumnezeu, de a-l mărturisi nu numai în inima noastră și prin rugăciune publică, ci și prin cuvinte de adeverire a existenții și a puterii lui, rostite înaintea lui.

In ce privește felul cel mai potrivit în care trebue să fie eșalonată materia studiului omiletic pe cei 4 ani de studii teologice, pentruca acest studiu, prin excelență practic, să-și ajungă scopul care-i legitimează existența și prezența în învățământul teologic, propunem următoarele:

Studiul Omiletic să fie introdus ca materie de curs încă din anul I, câte o oră pe săptămână, și anume: primele 15 ore pentru a se face cunoștință cu obiectul și cu scopul ei, și restul, pentru exerciții practice de cuvântare bisericească. Cu anul I să înceapă formarea predicatorului, iar anii II, III și IV, să fie rezervați numai exercițiilor practice de perfecționare.

IMPERFECŢIUNILE LUMII FAŢĂ DE ÎNŢELEPCIUNEA DIVINĂ

de

Preot Dr. ISIDOR TODORAN
Profesor la Academia teologică din Cluj

Problema. Lumea este lucrul mâinilor lui Dumnezeu. Măreţia, armonia şi frumuseţea creaturii reflectează măreţia şi frumuseţea divină. Intocmirea lumii vorbeşte despre înţelepciunea ziditorului ei. Bunătăţile văzute sunt oglinda bunătăţii nevăzute. Despre înţelepciunea dumnezeească citim în lucrurile făcute de ea, ca într'o carte deschisă tuturora. Sf. Apostol Pavel exprimă cu claritate această idee: „In adevăr, însuşirile nevăzute ale lui Dumnezeu, puterea lui veşnică şi dumnezeirea lui, se văd lămurit, dela facerea lumii, când te uiţi cu băgare de seamă la ele, în lucrurile făcute de El" (Rom. 1, 20). Iar psalmistul exclamă: „Cât de minunate-s lucrurile tale, Doamne, toate întru înţelepciune le-ai făcut!" (Ps. 103, 24). „Inţelepciunea ajunge cu tărie dela marginile lumii până la marginile lumii şi toate le întocmeşte prea plăcut" (Inţelep. 8, 1). Sf. Scriptură cuprinde multe locuri în care se preamăreşte opera înţelepciunii divine, „chipul bunătăţii" lui Dumnezeu (Inţelep. 7, 26), arătând, între altele, că făptura, în admirabila ei organizare, poartă pecetea înţelepciunii celei mai presus de lume. Mai mult, omul în general şi gânditorii şi poeţii în special au admirat şi admiră minunata orânduire a naturii, în care credinciosul vede oglindindu-se înţelepciunea şi purtarea de grijă cu bunătate a Creatorului.

Totuşi lumea prezintă atâtea neajunsuri, atâtea imperfecţiuni. Cum se împacă prezenţa acestora cu înţelepciunea făcătorului a toate? Iată întrebarea care se pune cu seriozitate, de îndată ce reflexiunea ocupă locul ce i se cuvine în viaţa sufletească a omului. Ca problemă cu bunăcredinţă înfăţişată, ea nu desvălue revoltă, ci frământare; nu necredinţă, ci nevoie adânc simţită de lămurire, după care poate să urmeze neşovăielnică statornicie pe calea binelui.

Obiecţii. Pornind dela răul din lume, dela lipsurile şi imperfecţiunile creaturii, care sunt de netăgăduit, dar pe care nu fără

intenţie le scot pe primul plan, o serie de gânditori ajung să conteste fie înţelepciunea, fie bunătatea, fie atotputernicia fiinţei creatoare. Se alunecă adesea pe pantă pesimistă, văzându-se răul în însăşi structura intimă a existenţei, de unde nu-l poate înlătura nimeni. Iar efectele unei acţiuni creatoare inteligente par să nu se arate în lumea noastră, cu toată măreţia ce ne-ar oferi în unele privinţe, aceasta fiind mai mult o iluzie a noastră. Dacă lumea a fost organizată de cineva, a fost defectuos organizată. Defectele ei de organizare apar cu deosebire în aşa numitele ateleologii sau disteleologii (întocmiri contrare scopului), care s'ar găsi pe o scară întinsă în natură. In categoria acestora intră catastrofele naturale, existenţa unor regiuni pe suprafaţa pământului care nu servesc la nimic, ca zonele polare sau pustiurile nelocuibile, unele vieţuitoare a căror raţiune de existenţă nu se descopere în nici un fel, ca paraziţii şi toate gângăniile, creaţiunile monstruoase, unele organe şi formaţiuni fără rost în organisme, enorma risipă de germeni de viaţă în procesele de înmulţire, cruzimea mare dintre vieţuitoare, lupta, durerea, suferinţa. Toate acestea vorbesc, se pretinde, în contra întocmirii finaliste a lumii şi, deci, în contra existenţei unui creator şi orânduitor inteligent al lumii.

Unele obiecţii în contra înţelepciunii divine s'au formulat încă demult, tot pe aceeaşi bază a răului din lume — totdeauna au existat nemulţumiţi şi vor exista, ca şi eretici — şi filosofia creştină a răspuns la vreme. Dar până aproape de timpul nostru, discuţiile s'au purtat mai mult pe planul controverselor filosofice şi nu cu intenţia vădită de a zăpăci şi revolta pe cei neiniţiaţi în astfel de controverse. In epoca noastră însă, aceste obiecţii au fost şi sunt exploatate, într'o măsură foarte mare şi cu scopuri politice, cu deosebire de către ateismul militant iudeo-comunist, spijinit sub toate formele de temporara dominaţie bolşevică, care a adunat, sistematizat şi difuzat cu o diabolică isteţime, prin mii de broşuri, conferinţe şi radio, tot ce au născocit minţile necredincioase şi răsvrătite sau poate, unele, numai frământate şi muncite în a găsi o soluţie pentru o problemă chinuitoare, ca aceea a imperfecţiunilor şi răului din lume. Se repetă mereu: Cum poate să existe un Dumnezeu înţelept şi bun, când lumea, pretinsa lui operă, are atâtea defecte şi când atâta rău domneşte în ea?

Pentru credinţă, unele din relele lumii sunt opera creaturii, care s'a îndepărtat de creator şi ca atare nu se pot imputa acestuia; dimpotrivă, întrucât în mâna providenţei divine devin chiar instrumente

spre bine, spre mântuire, cu atât mai smerită și mai plină de recunoștință trebue să fie proslăvirea înțelepciunii și bunătății dumnezeești, care nu părăsește pe cel căzut; altele sunt implicit date în caracterul de lucru contingent al lumii și astfel pe nedrept sunt numite rele, neavând ființă reală (răul metafizic), și altele, pentru care nu se poate găsi vreo explicație în starea cunoașterii noastre de aici, își au desigur explicația în adâncul nepătruns al înțelepciunii divine, care nu le-a permis fără vreun rost oarecare și care n'a putut să se contrazică creînd ceva neînțelept.

Dar, în această problemă a imperfecțiunilor lumii, credința nu rămâne absolut singură în fața necredinței, ci luminilor ei supranaturale se adaugă lumina naturală a rațiunii, care, desigur cu competență limitată în asemenea chestiuni, caută să dea explicații, ușurând astfel înțelegerea, și să înlăture pretinse contradicții afișate de critici. Argumentarea ei obiectivă trebue să fie valabilă pentru toți cei pentru care rațiunea nesubjugată de idei preconcepute și neîntunecată de pasiuni are vreo valoare. Pentru ceilalți nu există argumentare obiectivă, cum nu există muzică pentru surzi. Ei cad, firește, în afara preocupării noastre. — Ce răspunde rațiunea diferitelor obiecții ce s'au ridicat în contra înțelepciunii divine, pe baza imperfecțiunilor lumii? Aceasta ne interează aici.

Examinarea obiecțiilor. Mai întâi o observație principială de ordin metodologic.

Legea generală a organizării lumii este finalitatea. Ea se descopere în ordinea desăvârșită a mișcării astrelor (cometele sunt numai excepții în spațiul până unde se întinde observația noastră), în întocmirea plină de artă a planetei noastre, în unitatea care străbate multiplicitatea, deconcertantă uneori, a fenomenelor, în structura și funcțiunile minunate ale organismelor, în desfășurarea vieții în general și a formei celei mai înalte de viață din lume, viața spirituală omenească. Clădirea maiestoasă a universului și regularitatea din toate etajele ei impresionează adânc, aproape strivesc. Cum spune Kant (altfel contrar al ridicării pe cale discursivă dela creatură la creator): „Lumea prezentă ne oferă un atât de vast teatru de diversitate, ordine, finalitate și frumusețe, fie că urmărim acestea în nemărginirea spațiului sau în diviziunea sa infinită, încât, chiar după cunoștințele ce le-a putut dobândi aici slabul nostru intelect, tot graiul e neputincios de a traduce impresiunea sa asupra unor atât de numeroase și imense minuni, toate numerele pierd puterea de a

măsura şi chiar gândurile noastre sunt lipsite de orice limite, astfel că judecata noastră asupra totalităţii trebue să se prefacă într'o mirare mută, dar cu atât mai elocventă".[1]

Precum se vede imediat, obiecţiile amintite — şi altele care se mai pot face în această direcţie — pleacă toate exclusiv dela fenomene care reprezintă excepţii în structura lumii. Acest procedeu este însă neştiinţific şi deci inadmisibil. In afirmaţii generale, ştiinţa şi filosofia nu se pot sprijini niciodată pe excepţii, căci aceasta ar constitui o contradicţie, adică s'ar deriva regula din excepţie, din ceva opus ei. Criticii însă, neţinând seamă de o normă atât de elementară a cercetării obiective, „se agaţă, cum observă Sawicki, chiar de excepţii", ca şi cum ele ar descoperi adevărul întreg,[2] adică tocmai de ceeace nu poate constitui punct de plecare şi sprijin. Aceasta însemnează o întoarcere pe dos a lucrurilor, o răsturnare a principiilor de metodă ştiinţifică. De aici şi netemeinicia concluziilor la care se poate ajunge pe această cale.

Lumea prezintă o măiestrită împletire de scopuri şi mijloace. „Oricât ar fi să planeze învinuirea de antropomorfism, noi nu putem concepe altfel existenţa, chiar dacă împingem speculaţiunea până la ultimele extremităţi ale cugetării, decât ca o ţesătură de scopuri şi mijloace. Concepţia finalistă nu o putem depăşi, fără să intrăm inevitabil în noaptea incognoscibilului".[3] După J. St. Mill,[4] tocmai acest lucru este un indiciu al mărginirii în putere şi înţelepciune a orânduitorului lumii, deşi permite să se conchidă, pe baza ordinei de aici, asupra marei — dar nu infinitei — lui iscusinţe. Pe lângă faptul că imperfecţiunile şi disteleologiile din lume dovedesc existenţa unor limite în înţelepciunea creatorului, punct în care critica lui St. Mill se întâlneşte cu aceea de mai târziu a lui W. James[5] şi Éd. Le Roy,[6] însăşi organizarea finalistă a universului este o dovadă de imperfecţiune. Urmele din lume ale unui plan după care s'a făcut universul nu presupun numai o inteligenţă, cum se afirmă de obiceiu, ci sunt în acelaşi timp şi argumente în contra atotputerniciei autorului planului de creaţie şi organizare a lumii. Dacă un plan însemnează potrivire de mijloace spre scopuri, atunci el este o dovadă a mărgi-

[1] *Critica Raţiunii Pure* (tr. rom. Buc. 1930), p. 509.
[2] Fr. Sawicki, *Die Wahrheit des Christentums*, 1911, p. 72.
[3] I. Petrovici, *Dincolo de zare*. — „Gândirea" Nr. 7, 1939, p. 336.
[4] John St. Mill, *Three Essays on Religion*, 1874.
[5] W. James, *The Varieties of Religions Experience*, 1902.
[6] Éd. Le Roy, *Le problème de Dieu*, 1930.

nirii puterii. Căci nimeni nu recurge la întrebuinţare de mijloace, decât numai dacă nu-i ajunge cuvântul pentru atingerea scopului. Insuşi conceptul de mijloc, zice St. Mill, cuprinde ideea că acestuia îi este inerentă o forţă, de care este lipsită acţiunea directă şi singură a fiinţei care îl aplică. Altfel mijlocul n'ar mai fi mijloc sau instrument, ci obstacol.

Aici trebue să se observe că ceeace n'a înţeles St. Mill, sau n'a vrut să înţeleagă, este faptul că aplicarea mijloacelor nu se explică prin vreo nevoie sau slăbiciune a creatorului, ci prin ale creaturii. Nu din nevoie internă sau externă, ci după „sfatul voinţei sale" (Ef. 1, 11) a făcut Dumnezeu lumea aşa cum a făcut-o. Dumnezeu n'a voit ca creatura sa să apară în mod nemijlocit şi dela început în forma ultimă a evoluţiei ei şi cu ţelurile deja atinse, aşa încât ea să nu mai aibă nimic de făcut — ceeace nici n'ar fi fost un act înţelept — ci a aşezat-o în condiţii prielnice desvoltării ei şi a voit ca prin activitate proprie să meargă pe calea evoluţiei normale. Pentru aceasta, ea este în chip firesc adusă să aplice diverse mijloace corespunzătoare. Prin urmare, în trebuinţa creaturilor de a se menţine şi desvolta conform legii lor interne, întipărită în fire de creator, stă raţiunea utilizării diferitelor mijloace în vederea unor scopuri determinate. Creaţia însăşi nu se face pentru creator, ci pentru creatură: pentru a se bucura de bunătatea creatorului şi pentru a participa la desăvârşirea lui. Pentru aceasta s'au întocmit aşa lucrurile, încât să se poată face raportarea unora de altele, ca mijloace la scopuri. Cum just observă Schell, punerea mijloacelor în funcţie de scopuri nu aparţine numai celui slab, ci şi celui atotputernic: cel slab utilizează mijloacele, cel atotputernic le aduce la fiinţă.[1] Nemărginirea în putere şi înţelepciune se vădeşte la autorul universului în aducerea acestuia din urmă dela neexistenţă la existenţă şi în organizarea lui în aşa chip, ca să nu excludă lucrarea proprie şi orice merite ale creaturii. Iar în creaţie, a folosit Creatorul alt mijloc în afară de cuvântul său?

St. Mill găseşte că înţelepciunea creatoare este susceptibilă de obiecţii şi în altă privinţă. Inţelepciunea, zice el, iese la lumină în învingerea piedecilor. Dar pentru o fiinţă, pentru care nu există piedeci — cum trebue să fie Dumnezeu, dacă este atotputernic — înţelepciunea n'are cum se manifesta, deci n'are nici raţiune de existenţă. Mai departe, dacă mijloacele n'au altă forţă decât aceea pe

---

[1] Hermann Schell, *Gott und Geist*, II, 1896, p. 391.

care voinţa, alegându-le şi punându-le în funcţiune, le-o împrumută, atunci înţelepciunea este de prisos, întrucât voinţa ar fi putut acorda aceeaşi putere oricăror mijloace. In cazul acesta, nu se mai poate spune că anumite mijloace corespund anumitor scopuri, căci voinţa poate decreta pe indiferent care lucru drept mijloc corespunzător unui anumit scop.

Răspundem. Desigur înţelepciunea se arată în înlăturarea obstacolelor, dar nu numai în aceasta. Ea apare în aceeaşi măsură şi în respectarea inteligentă a însuşirilor lucrurilor, în întrebuinţarea lor după natura lor, nu forţându-le firea, nici folosind în chip arbitrar pe oricare ca mijloc pentru oricare scop, ceeace s'ar părea că ar putea face atotputernicia fără înţelepciune. Obiecţia aceasta pune în antiteză atotputernicia şi înţelepciunea, ca şi cum atotputernicia numai atunci s'ar putea manifesta în deplinătatea ei, când ar sdrobi cu totală indiferenţă tot ce i s'ar ivi în cale, chiar opera înţelepciunii. Dar această concepţie asupra atotputerniciei este evident falsă, fiindcă duce la absurditate. Tocmai cel puternic trebue să fie şi înţelept. Ea nu este, de altfel, decât o simplă antropomorfizare, o transpunere pe plan divin a ceeace se petrece sau ar putea să se petreacă aici — istoria ne înfăţişează cazuri de putere lipsită de înţelepciune şi invers — şi ca atare nu explică acţiunea divină. In sens absolut, a afirma atotputernicia cu totul streină de înţelepciune şi fără niciun raport cu aceasta, înseamnă a afirma absurdul ca esenţă a lucrurilor. Numai atotputernicia cu înţelepciune îşi merită cu adevărat numele şi astfel poate să aparţină divinităţii.

Dumnezeu nu poate să nu ţină seamă de însuşirile lucrurilor, pe care el însuşi le-a creiat, şi să nu le respecte fiinţa, căci prin respectarea acesteia se respectă pe sine, el fiind dătătorul fiinţei lucrurilor. A ţine seamă de toate acestea este înţelepciune. Ea nu presupune cu necesitate neputinţă, de unde urmează că respectarea naturii lucrurilor nu înseamnează implicit şi slăbiciune faţă de ele. Lucrurile sunt şi se menţin într'un anumit fel, adică îşi păstrează proprietăţile lor fiinţiale, prin chiar voinţa creatorului lor; iar când acesta procedează astfel că nu le violentează firea, nu se arată *dominat* de ele, ci *consecvent* cu sine.

După St. Mill, din planul lumii nu se poate deduce nici bunătatea nesfârşită a creatorului. Aceasta, nici în cazul când lipsurile din lume se explică prin însuşirile proprii ale materiei, de care creatorul a trebuit să ţină seamă, nu prin acţiunea acestuia. Oricât

de minunată ar fi organizarea lumii, ea nu constitue o dovadă pentru vreo însuşire morală, de ex. bunătate, a autorului ei, deoarece scopul ei nu este moral, ci numai o relativă permanenţă a creaturii anorganice şi organice. Concluzia care se poate trage din spectacolul creaturilor este, deci, pentru St. Mill, numai aceea că creatorul lor le-a voit să dureze un timp mai îndelungat, să nu se nimicească atât de repede cum au fost create. Cea mai mare parte a întocmirilor din lume, zice mai departe acelaşi autor, n'are alt rost decât „să menţină maşina în mers". Altele au menirea de a produce fiinţelor vii fie plăcere, fie durere. Dar şi plăcerea şi durerea par să servească tot conservarea. Plăcerea atrage fiinţele spre lucrurile care favorizează conservarea lor; durerea le îndepărtează de cele care o ameninţă. In toate acestea însă nu se vede manifestându-se bunătatea organizatorului naturii. Căci aici nu este, cum ar spune Schopenhauer, decât o iluzie şi o înşelare a instinctului vieţii, care mână pe vieţuitoare la menţinere şi înmulţire.

Plăcerea poate fi socotită ca fiind voită de autor, nu direct însă şi numai pentru ea, întrucât ea însoţeşte orice activitate care se desfăşoară normal, şi aceasta din urmă este desigur dorită dintru început. De aici însă nu urmează, continuă St. Mill, că fericirea creaturii sau dreptatea ar fi motivul creaţiunii. In natură nu există nici urmă de dreptate; iar cea din societatea omenească — aşa puţină câtă este — se datoreşte omului, care a creat civilizaţia în luptă cu puterile naturii, făurind o a doua orânduire, aceea a culturii, mai bună decât cea dintâi.

Ingustimea acestei concepţii asupra bunătăţii şi înţelepciunii se vădeşte fără prea mare greutate. Ea se mărgineşte cu exclusivitate la darurile pe care creatorul le face creaturii, fără să ceară nici cel mai mic efort din partea acesteia din urmă, care ar trebui să stea în completă nelucrare şi să i se dea totul de-a gata. Este sigur însă că o astfel de creatură ar fi ajuns curând la degenerare. Noi suntem fericiţi că divinitatea nu şi-a manifestat în chipul acesta bunătatea şi că nu ia în considerare opiniile şi planurile pretenţioase ale filosofilor, care vreau s'o depăşească şi s'o corecteze cu înţelepciunea lor. Dacă ar fi fost serios luate în seamă şi aplicate, ne-am fi distrus demult. Ce-ar fi dacă lumea s'ar conduce după socotelile noastre? Nu-i uşor de închipuit ce confuzie generală s'ar naşte, dacă „Universul, cu titlu de experienţă, s'ar lăsa condus o vreme după inteligenţa şi după voinţa noastră omenească. Imaginaţi-vă un fel de par-

lament interstelar care... ar face legi privitoare la sistemul solar, bunăoară, şi ar hotărî ca soarele să răsară azi dela Apus spre Răsărit, iar mâine dela Nord spre Sud! Ce desordine haotică şi ce prăpăd universal s'ar petrece într'o astfel de lume întocmită după chibzuiala noastră omenească!"[1] Şi mulţi filosofi pretind ca lumea să fi fost întocmită şi să se conducă după ideile lor, pentru ca să se poată spune că este înţelept organizată.

Opera înţelepciunii este mult mai întinsă şi mai adâncă totodată. Ea împărtăşeşte creaturii o anumită perfecţiune şi pregăteşte pentru fiinţe condiţii potrivite desvoltării lor; ea întocmeşte lucrurile în aşa chip, încât activitatea proprie a omului să se poată desfăşura prin efort susţinut şi nu cu totul lipsită de griji, pe calea progresului, a formării depline a personalităţii spirituale. Ce înţelepciune ar mai fi fost aceea care ar fi dispensat pe om, de ex., de activitate proprie? Şi în ce ar mai consta atunci demnitatea umană? St. Mill ar fi vrut să se ofere omului condiţiile unei stări de trândăvie desăvârşită şi, cum observă Schell, Dumnezeu „să fi umplut pământul cu oraşe şi sate, cu căi ferate şi telegrafe, cu magazii şi case de bani pline, cu şosele şi poduri, cu tot confortul prezentului şi viitorului, înainte de a introduce pe om ca locuitor..."[2] Astfel omul n'ar fi trebuit să fie supus nici celei mai neînsemnate oboseli, fizice sau psihice, nici să i se pună vreo problemă, oricât ar fi ea de uşoară. O atare doctrină se condamnă prin ea însăşi.

Inţelepciunea divină a voit altfel decât această concepţie, şi bine a voit. Prin strădania sa şi cu puterile ce-i sunt date pentru aceasta, omul caută să ajungă la o lume mai bună, să instăpânească un imperiu al spiritului, să realizeze valorile superioare, să creeze cultura. Prin aceasta îşi oţeleşte forţele, îşi formează personalitatea, puterea de creaţie şi simţul responsabilităţii, îşi păstrează şi respectă demnitatea, îşi urmează destinul propriu. Creatorul a acordat omului o viaţă spirituală proprie şi, ca urmare, o demnitate proprie. Şi acestea nu se menţin şi nu se desvoltă prin trândăvie, ci pier prin ea. De aici nobleţa efortului spre mai bine şi măreţia luptei şi suferinţii creatoare. Nimic nu ne face atât de mari ca o mare durere, spunea, într'un vers celebru, Alfred de Musset.

Că belşugul nemuncit şi nelucrarea moleşesc şi slăbesc până la totală decădere, este un adevăr prea cunoscut, ca să mai ceară să se insiste asupra lui.

---

[1] Nichifor Crainic, *Providenţa în istorie*. — „Gândirea", Nr. 1, 1942, p. 2.
[2] *Gott und Geist*, II, p. 393.

Perspectiva asupra bucuriei şi durerii real resimţite aici se lărgeşte în chip nebănuit la început, dacă lucrurile se privesc în lumina eternităţii. Viaţa noastră de aici nu este întreaga noastră viaţă; ea îşi are împlinirea dincolo, în veşnicie. In aceasta se realizează desăvârşit absoluta dreptate a lui Dumnezeu, în ea se găseşte, deci, pe deplin corespondentul de justiţie al valorii morale din simţirea şi acţiunea umană de aici. Bucuria deplină este acolo. Noi suntem călători spre veşnicie şi dacă ni s'ar da totul, toată mulţumirea, în drum — ceeace ar însemna lipsă completă de orice merit din partea noastră — cine şi-ar mai continua calea? Iar dacă verdictul răsplătitor al dreptăţii ar urma imediat, automat şi întreg aici, după orice faptă, fiinţele morale nu s'ar mai deosebi cu nimic de fenomenele naturii, prinse în înlănţuirea cauzală fără excepţie, ceeace echivalează cu o gravă atingere a libertăţii şi meritului, chiar cu totala nimicire a fiinţei morale însăşi. Orice teorie care neglijează, cu sau fără intenţie, perspectiva eternităţii din consideraţiile asupra poziţiei omului în lume şi destinului său — ceeace înseamnă ignorarea datelor neîndoioase ale revelaţiei şi aspiraţiilor celor mai adânci ale sufletului omenesc — este incompletă şi unilaterală.

Se recunoaşte adesea că organizarea generală a naturii poate fi considerată ca stând în serviciul vieţii creaturilor, dacă nu în totul, cel puţin în parte. Totuşi, se obiectează mai departe, în viaţa acestora apar dureri atât de multe şi de mari, încât produc impresia că autorul finalităţii din natură are într'adevăr cea mai bună intenţie, dar este limitat în înţelepciune şi putere (J. St. Mill); sau că începătorul procesului de evoluţie a lumii n'a lucrat în absolută libertate şi, astfel, necesitatea ori hazardul şi-ar avea partea lor de contribuţie în opera de organizare a universului. De aici urmează că, plecând dela această lume, nu se poate conchide asupra înţelepciunii, bunătăţii şi puterii infinite ale lui Dumnezeu. Şi tot de aici un pesimism cosmologic, cum aflăm de ex. la Ed. v. Hartmann.

La acestea se adaugă faptul că multe specii de animale, după chiar constituţia lor, se nutresc cu alte specii de animale. Deci chiar structura naturii este izvor de durere. Lupta pentru existenţă între diferite straturi ale naturii apare foarte violentă: nenumărate fiinţe sunt sfâşiate de altele, multe mor de foame, de frig şi strivite în accidente de forţele elementare ale naturii. Pe scurt, o luptă grozavă între viaţă şi moarte, între tendinţa naturală de a satisface cerinţele vieţii şi distrugerea pe care inevitabil o cauzează, între efortul de a

se menţine şi durerea care apare la tot pasul — iată spectacolul vieţii în natură. Unde este atunci chipul bunătăţii lui Dumnezeu? Cu atât mai mult cu cât atunci când ne referim la divinitate, nu-i vorba numai de utilizarea unui material preexistent pentru alcătuirea lumii, material ale cărui proprietăţi particulare nu s'ar fi putut schimba, ci este vorba de creare de materie nouă, de fiinţe şi energie, ale căror legi de existenţă, comportare şi raporturi întreolaltă ar fi trebuit să nu fie spre durere. Şi dacă creaţiunea lumii nu răspunde vreunei necesităţi interne sau externe, ci s'a petrecut aşa cum creatorul a voit în perfectă libertate, de ce a pregătit atâta suferinţă?

Această obiecţie, mereu repetată în nesfârşite forme, pleacă dela premisa că opoziţia, adesea duşmănoasă, dintre straturile inferioare şi cele superioare ale existenţei, ar contrazice puterea şi înţelepciunea lui Dumnezeu. Dar tocmai această premisă este departe de a se impune dela sine, cum se pretinde. Opoziţia din natură este şi un semn de înţelepciune, pentrucă ea sileşte pe toate vieţuitoarele să-şi pună în funcţiune toate forţele şi să-şi actualizeze posibilităţile, pentru a se menţine şi a se desvolta, fapt prin care ocolesc pericolul degenerării. Diferitele planuri ale naturii (anorganic, vegetal, animal, între care se petrec necontenite schimburi) ilustrează ideea unei ierarhii, care a prezidat la întocmirea lor şi care n'a exclus opoziţia dintre ele, pentru a nu omorî în germene orice tendinţă de desvoltare şi orice efort de progres. Este aceasta dovadă de neînţelepciune? Ar fi fost mai bine dacă ar fi fost aşezate toate pe aceeaşi treaptă şi într'o absolută indiferenţă?

Straturile inferioare servesc celor superioare: lumea anorganică celei organice, plantele lumii animale şi, în aceasta, vieţuitoarele inferioare slujesc ca mijloace de existenţă celor superioare. Aceasta este traducerea în realitate a ideii de ierarhie. Ceeace se câştigă pe o anumită treaptă a naturii, de ex. transformarea de către regnul vegetal a materiei anorganice în materie organică, este primit ca atare de existenţele de pe treapta superioară, fără să se mai reia procesul dela început. Se poate spune că aceasta este o orânduire neînţeleaptă? Minunata ordine ierarhică naturală nu entuziasmează pe un mare număr dintre cercetătorii naturii?

Pe de altă parte, firea plantelor şi animalelor nu este atinsă sau lovită în ceeace are esenţial, în valoarea şi semnificaţia ei, prin faptul că servesc unele altora ca mijloace de existenţă şi că toate slujesc omului. E greu să ne închipuim că viaţa ar fi fost suporta-

bilă, dacă absolut toate creaturile ar fi fost puse pe acelaşi plan, înlăturându-se orice ierarhie, şi dacă fiecare specie, ba fiecare individ, şi-ar trăi viaţa într'o lume cu totul aparte. Şi dacă acest lucru este de imaginat pe treptele cele mai de jos ale vieţii organice, este imposibil pe cele de sus, din cauza complexităţii de acolo.

Durerea există, desigur, şi nimeni nu se poate gândi serios s'o nege. Dar ea nu necesită o interpretare pesimistă. Durerea este indiciul îndepărtării de starea normală, după cum plăcerea este semn de desfăşurare normală a proceselor vieţii. Tendinţa generală a vieţii este acordul satisfacţiei subiective cu binele obiectiv, în care se desvoltă, şi, în drumul ei spre acest ţel — ceeace reprezintă bunăstarea organismelor şi asigurarea desvoltării şi perpetuării lor — durerea intervine ca rezultat accidental al ciocnirii organismelor cu lumea exterioară, nu ca ceva urmărit pentru sine. Nu există nicio dovadă că durerea ar fi voită de natură pentru ea însăşi, dar apare ca neîndoios că este semnal de alarmă, prevenire în contra pericolelor. Se ştie că boli extrem de periculoase sunt acelea care apar neînsoţite de durere la început, din care cauză nu se pot lua măsuri la vreme. Fără îndoială că durerea este şi rămâne în sine un rău, dar nu este mai puţin adevărat că ea stă în serviciul vieţii. De îndată ce apare, e semn sigur al unui deranjament şi astfel îndreaptă forţele organice în direcţia restabilirii echilibrului vital.

Existenţa animalelor de pradă nu trebue interpretată ca introducere de cruzime în orânduirea naturii. Cel care vorbeşte de cruzime în natură este victima unei neînţelegeri. Cruzime însemnează producere de rău, cauzare de chinuri cât mai mari şi cât mai îndelungate, numai din plăcerea pentru durerea victimei. O astfel de cruzime nu există în natură. Ea este o specialitate exclusiv umană. Omul vrea uneori să-şi arate prin aceasta superioritatea. Intre animale însă, nici cel mai cumplit nu se „bucură" de durerea prăzii, ci-şi urmăreşte exclusiv satifacerea trebuinţelor, nici nu urmăreşte plăcere în consumarea prăzii, ca omul. Dacă animalul ar urmări în hrană plăcerea şi nu numai obiectul, atunci ea, plăcerea, ar putea să crească şi să se întindă cu timpul, ca la om, ceeace la animale nu este cazul, întrucât, în aceeaşi specie, nu se observă vreo rafinare progresivă a „metodelor" de prindere şi consumare a prăzilor. Ceeace în natură apare unora ca cruzime, intră în ordinea după care inferiorul serveşte superiorului ca mijloc de existenţă, pentru ca superiorul să fie lăsat, în cadrul teleologic, în vederea unor forme mai înalte de existenţă.

Buna înzestrare a animalelor de pradă cu mijloace potrivite pentru a prinde cât mai sigur pe cele cu care se hrănesc şi a termina cât mai repede cu ele (forţă, rapiditate, dinţi mari şi puternici, ghiare, etc.) nu trebue, de asemenea, să se considere drept cruzime. Rău ar fi dacă aceste vieţuitoare ar fi insuficient înzestrate şi astfel s'ar prelungi inutil durerea prăzii. Aici mai trebue adăugat şi aceea că structura fiziologică a vieţuitoarelor care servesc de hrană altora este în aşa fel că, în faţa pericolului inevitabil, de multe ori sunt cuprinse de o anume paralizie, prin care simţirea durerii, dacă nu se anihilează cu totul, se reduce totuşi la minimum. De aici se vede iarăşi că în natură nu se lucrează în direcţia cruzimii.

Animalul, apoi, nu sufere în faţa morţii, prin conştiinţa apropierii acesteia, pentrucă nu ştie că moare. Acest fel de suferinţă este absent din natură. Atribuirea acestei suferinţe şi animalelor este fantezie şi literatură.

Moartea violentă prin accidente şi sfâşiere, atât de des întâlnită în natură, nu contrazice nici ea, în măsura în care se crede, firea animalelor. Bătrâneţii, cu întregul ei cortegiu de dureri şi neputinţe, deci unei morţi lente, este preferabilă o moarte care răpeşte pe neaşteptate şi dintr'odată din viaţă. Moartea violentă este însoţită de mai puţine şi mai scurte dureri decât moartea naturală. Aceasta la animale, care trăesc numai în prezent şi cărora lâncezeala bătrâneţii nu le este prin nimic compensată. Altfel se prezintă situaţia la om, care, prin spirit, îşi retrăieşte, mai ales la bătrâneţe, întregul său trecut şi tot aşa poate să retrăiască trecutul de cultură şi fapte mari al omenirii, să se reîncălzească la flacăra idealului care stăpâneşte pe contimporani şi să treacă, peste clipă, în veşnicia sa proprie şi în destinul neamului său. Prin toate acestea, slăbiciunea din faza ultimă a vieţii se compensează până la a nu mai fi o povară de nesuportat. La om, aşa dar, nu se poate face abstracţie de valoare morală şi de nemurire, ca la animale.

Capacitatea animalelor de simţire a durerii este extrem de redusă în raport cu a omului. La om, durerea este mult adâncită prin elementul spiritual şi ascuţită prin structura foarte complicată a sistemului nervos, cu deosebire prin fineţea ţesuturilor şi funcţiunii creerului. In comparaţie cu a omului, durerea animalului este superficială şi redusă la prezent, necomplicată prin conştiinţă, prin raportări la trecut şi viitor, prin griji şi reflexiune. Durerea omului pentru pierderea unui braţ sau a unui ochiu, de ex., se continuă toată

viaţa. Uneori, soarta unui animal este într'adevăr tristă, dar numai după cum o vedem noi, nu după cum este simţită dinăuntrul lui. A face din animale subiecţi cuprinşi de dureri sufleteşti şi de disperare în faţa primejdiilor nimicitoare, cum se petrece în viaţa omului, este sentimentalism uman, nu oglindă a realităţii.

In sfârşit, atunci când se vorbeşte de durerea din lumea animală, nu trebue să se uite că, în comparaţie cu momentele de bunăstare, ea nu este decât „un fenomen secundar... şi nu ocupă în existenţa animalului decât o durată foarte restrânsă".[1] Stările de plăcere depăşesc cu mult pe cele de durere, aşa încât a te sprijini numai pe acestea din urmă, pentru a face consideraţii cu pretenţie de valabilitate generală asupra vieţii animale, este un procedeu arbitrar.

Dacă durerea este mijloc de prevenire a organismului în contra răului care îl ameninţă, la ce mai serveşte continuarea durerii când boala este nevindecabilă? — Mai întâi, este foarte greu de ştiut dacă în realitate boala este nevindecabilă sau nu. Au fost atâtea cazuri care au contrazis credinţe vechi în această privinţă. Iar dacă durerea ar înceta de îndată ce boala intră în stadiul în care nu mai poate fi vindecată, care ar fi starea sufletească a bolnavului (luând în considerare aici pe om), ştiindu-se definitiv condamnat? Afară de aceasta — şi aici intră toate vieţuitoarele — există o ordine generală a lumii, în care durerea naturală serveşte conservarea vieţii; iar înlăturarea durerii în cazuri speciale, când nu ar mai fi de folos, echivalează cu o suspendare parţială a legii generale, cu o intervenţie exterioară nemijlocită în mersul natural al fenomenelor, deci cu o minune. Minune însă nu se săvârşeşte decât atunci când sunt motive care depăşesc naturalul. Altfel, cazurile particulare rămân subordonate întocmirii de ansamblu.

Ce rost pot să aibă paraziţii şi gângăniile, care ne produc atâta desgust? (Paulsen, *Introd. în filos.*). De ce există organe rudimentare fără nicio utilitate, ca unii muşchi ai urechii omeneşti sau sfârcurile la bărbaţi, ba chiar periculoase unele, ca apendicele? (Häckel, *Die Welträtsel*).

Acestea sunt declarate dintru început şi în chip dogmatic *fără rost*. Dar unde este dovada că sunt într'adevăr fără rost, în orice privinţă? O astfel de dovadă nu poate aduce nimeni, iar dacă nu poate, unde mai este temeiul atât de puternic al criticii? Cu atât mai mult, cu cât cunoaşterea noastră despre natură şi despre om

[1] A. Ott, *Le problème du mal*, 1888, p. 228.

mai are să parcurgă un drum nespus de lung în comparaţie cu porţiunea pe care a parcurs-o până în prezent.

Organele rudimentare pot primi o explicaţie, dacă nu ne încăpăţinăm să stăm pe poziţia utilităţii prezente. De altfel, partizanii evoluţionismului nici n'ar trebui să obiecteze nimic în contra acestor organe, căci dacă acum nu mai îndeplinesc nicio funcţiune, vor fi îndeplinit odată. Abstracţie făcând de acest lucru, în viaţa din natură există o tendinţă spre unitate, vizibilă în schemele generale de organizare a vieţuitoarelor şi în folosirea aceluiaşi mijloc pentru mai multe scopuri. De pildă, cele două sexe se desvoltă din ouă asemănătoare, aproape identice, numai că, la un sex, unele caractere şi organe ajung la o desvoltare mai mare şi devin predominante, altele la una mai mică şi rămân în stare de rudiment, şi invers. Prezenţa lor la amândouă sexele, în stare de funcţionare sau nu, este semnul unităţii de procedeu în natură şi al unităţii genului.

Fireşte, se poate spune că unele întocmiri ne par nouă fără rost sau că ne sunt acum nefolositoare sau chiar că, în anumite împrejurări, ne sunt păgubitoare, dar aceasta nu ne îndreptăţeşte să susţinem că şi dintr'un punct de vedere care ne depăşeşte, din orice punct, ele apar tot aşa. Posibilităţile atât de limitate de investigaţie îndepărtată şi de cunoaştere ale omului, nu justifică emiterea de judecăţi definitive asupra pretinselor disteleologii din lume. Poate omul să rezolve toate enigmele? Sau poate pretinde să i se acorde puterea de a le rezolva fără rest? E posibil să existe scopuri şi rosturi, de mare însemnătate, acolo unde omul nu le vede şi nu le poate vedea, cel puţin deocamdată. Aşa, multă vreme nu s'a cunoscut rostul de o importanţă covârşitoare al glandei tiroide, de ex., şi s'a socotit a fi numai răufăcătoare, producătoare de guşă. Pentru ca unele organe să fie declarate fără rost sau păgubitoare, ar trebui să se ştie cu preciziune dacă îndeplinesc sau nu vreo funcţiune utilă — chiar dacă nu necesară — vieţii. Că nu are absolut nici o funcţiune, nu se poate spune despre niciun rudiment şi cu atât mai puţin despre un organ ceva mai desvoltat. Dimpotrivă, istoria ştiinţei naturale, în care se fac progresiv cunoscute raţiuni de existenţă fie ale unor fiinţe, fie ale organizării lor interioare, ne face să credem că se va descoperi odată funcţiunea specifică sau rostul fiecăreia. In orice caz, ipoteza dela care pleacă orice cercetător, aceasta este. Mereu se descopere că unele vietăţi, chiar dintre cele mai neînsemnate, cărora nu li s'a acordat nicio atenţie, joacă un rol de seamă

în economia vieții de pe glob, cum ar fi de pildă diferite bacterii în procesele de fermentație.

In această ordine intră și paraziții, cu deosebire bacteriile. Cele mai multe dintre ele sunt dușmani ai organismelor superioare și produc atâtea boli. Rostul lor s'ar putea înțelege în cadrul luptei pentru existență din natură. Prin această luptă pare să se mențină un echilibru între diferitele specii, ca niciuna să nu ajungă la preponderență exclusivă. Tot ea silește organismele să fie mereu atente, să-și ia toate măsurile de apărare, să-și desvolte și organizeze toate puterile de rezistență. Ne îndoim că s'ar putea numi înțeleaptă întocmirea naturii, dacă n'ar oferi vieții decât condiții din cele mai favorabile ce se pot imagina și niciun pericol. Și tot așa ne îndoim că igiena umană, de pildă, ar fi făcut progresele pe care le-a făcut, că frumusețea vieții omenești și cultura în general ar fi fost aceleași sau chiar mai bune, dacă n'ar fi pândite de nici o boală sau, în genere, de nicio primejdie. Reinhold observă că aproape toate descoperirile și invențiile moderne, progresul pe atâtea căi, rafinarea vieții, într'un cuvânt ceeace numim cultură modernă, se datoresc nevoii de a înlătura greutăți sau incomodități din viață.[1] Mai departe, microbii nu lucrează numai spre suprimarea vieții, ci stau și în serviciul ei. In deosebi este cunoscut rolul microorganismelor în procesele de fermentație și în nutriție, la plante și la animale. De aceea Svetlov zice că „răul bacteriilor se compensează și cu folosul lor, în așa măsură, că noi dacă n'am muri poate fără ele, apoi nici n'am putea trăi".[2]

In general, multe disarmonii dispar, dacă se privesc dintr'un punct de vedere mai înalt. Așa este și cu disarmoniile lumii, dacă nu sunt văzute numai în perspectivă strict utilitaristă.

Formațiunile monstruoase se pot explica, admițând că în lume are și întâmplarea un câmp de acțiune. Astfel pot să apară monștrii, care sunt însă totdeauna apariții singulare, tipul speciei menținându-se nealterat. Monștrii nu se perpetuiază. Aceasta înseamnează că alături de legile biologice, care activează regulat, intervin sau se încrucișează uneori și factori streini de ele, producându-le deviații, dar nu nimicindu-le. Acestea însă nu sunt devieri și disteleologii ființiale, ci numai accidentale și aparente.

Nu este contradictoriu să se admită pentru acestea și un tâlc moral. Ele ar putea avea rostul să aducă aminte ființelor raționale,

---

[1] G. Reinhold, *Der alte und der neue Glaube*, 1908, p. 74.

[2] *Invățătura creștină* I (trad. rom. Chișinău 1935), p. 472.

prin imagini concrete și impresionante, până unde merge diformarea și degenerarea în unele cazuri de abatere dela legile biologice și morale.

De ce nesocotita risipă de germeni de viață în înmulțire, cum este împrăștierea fără sens de semințe la plante și animale? Natura procedează aici ca vânătorul care ar împușca orbește în toate direcțiile, cu milioane de alice, pentru ca să vâneze un iepure (F. A. Lange, *Geschichte des Materialismus*, II).

Asemănarea aceasta nu-i valabilă decât în aparență. Vânătorul nu-și procură arma și gloanțele cu ușurința cu care natura crează germenii de viață. Pentru natură, procedeul ei este mijlocul cel mai simplu pentru a asigura menținerea vieții. Totodată, semințe fiind extrem de multe și posibilități de a se desvolta deplin mai reduse, prin lupta pentru existență se selecționează indivizii cei mai apți pentru viață și pentru continuarea speciei, cei slabi rămânând ca mijloace de existență pentru alte viețuitoare. Mai departe, dacă luăm în considerare întreaga viață din lume și ajutorul reciproc pe care și-l dau diferitele soiuri de viețuitoare — fără să urmărească intenționat aceasta — atunci suntem pe punctul de a înțelege cât de importantă, chiar necesară, este „risipa" de miliarde de flori și semințe și înmulțirea fără număr a micilor vietăți de pe pământ sau din apă. Cum pe drept observă Mausbach, acuza de risipă din aceste domenii este mai degrabă expresia unei valorificări utilitariste umane și limbaj al sentimentalismului,[1] ca și cum ar fi vorba de ceva câștigat cu trudă și cu bani și apoi nebunește împrăștiat.

Cum s'a mai amintit, unor filosofi nu le place nici chipul în care este organizată planeta noastră. Ce rost au zonele pustii, nesănătoase și nelocuibile? „Se poate face abstracție, zice Paulsen, de întinsele zone polare și de întinsele suprafețe ocupate de mare; cele dintâi pot fi îndreptățite printr'o necesitate cosmică, cele de al doilea prin considerații teleologice asupra raporturilor climaterice dintre continente, și apoi nici ele nu sunt fără viață. Dar la ce servește brâul enorm de pustietate, care brăzdează cele două continente mari din lumea veche?"[2] Și Paulsen ne oferă îndată soluția, pe care înțelepciunea divină n'a fost în stare s'o afle: „Nu se putea evita Sahara? Se pare că fără mare osteneală; dacă golful, care pătrunde

[1] Jos. Mausbach, *Dasein und Wesen Gottes*, II, p. 243—244.
[2] Fr. Paulsen, *Introducere în filosofie* (tr. rom. ed. III-a), p. 242.

în ţărmul de nord al Africei din faţa Italiei ar fi adâncit cu vreo câteva sute de mile şi dacă s'ar ramifica cu coaste variate, ca o a doua mare Mediterană, cam în felul mării Baltice, dacă pe lângă aceasta s'ar fi dat munţilor acestui continent nemlădios altă poziţie şi ramificare, s'ar fi câştigat cu aceasta o întreagă lume nouă".[1]

Mai întâi trebue să observăm aici că diferitele sfere ale planetei noastre nu sunt atât de bine cunoscute, încât să ne putem pronunţa cu competenţă şi fără frică de a greşi asupra fiecărei porţiuni de ce este aşa şi nu altfel. Aceasta, dacă avem în vedere starea actuală a pământului. Cum însă el este în devenire, diferitele zone, locuite sau nu acum, îşi vor fi având rostul lor în întreg, în orice caz sunt determinate de legile generale de evoluţie şi de poziţia planetei în raport cu toate celelalte corpuri cereşti. Că pământul n'ar fi potrivit pentru viaţă, nu se poate spune, când nenumărate specii trăiesc pe tot întinsul lui şi până în adâncurile nepătrunse ale oceanelor. Dacă nu toată suprafaţa pământului satisface pretenţiile estetice ale unor filosofi, nu trebue să ne tulbure, pentrucă nimeni nu poate dovedi că acestea sunt justificate. Şi iarăşi, dacă nu tot pământul este atât de potrivit vieţii omului, încât să-l încânte pe acesta sub toate raporturile — să-i satisfacă chiar capriciile — îşi are o raţiune mai înaltă decât utilitatea imediată. Pământul desvoltă în om, prin toate lucrările ce i le cere şi prin riscurile ce i le prezintă, puterea de a susţine un efort sistematic, curaj, îndrăsneală, eroism. Este acesta un lucru fără importanţă? Ar fi fost mai bine dacă pământul ar fi dat omului totul de-a-gata, în gură? Popoarele care n'au fost silite să susţină un efort ordonat, au creat ele ceva de seamă?

De ce catastrofele (cutremure, trăsnete, incendii, vulcani, uragane) care strivesc cu aceeaşi indiferenţă buni şi răi, mari şi mici, fără nici o alegere? (Büchner, *Kraft und Stoff).* — Desigur nimeni nu se poate gândi să spună că acestea ar fi în sine bune. Dar oare efectul pe care îl produc asupra omenirii nu este de o importanţă considerabilă? Ele slujesc, în proporţii mărite, aceeaşi cauză pe care o slujesc durerea şi suferinţa. Ele prilejuesc acţiuni eroice, care ridică valoarea morală, ţin conştiinţa mereu trează şi aduc tuturor aminte că în orice moment moartea poate veni pe neaşteptate şi astfel să fie pregătiţi totdeauna pentru viaţa de dincolo. In ce priveşte pe

[1] *Idem*, p. 242—243.

victime, deplângându-le, nu putem şti totuşi dacă Dumnezeu nu pune în cumpăna judecăţii sale violenţa morţii lor, ca ceva în favoarea lor, spre deosebire de judecata celor care au avut toată vremea să se pregătească în linişte.

Mai mare decât imperfecţiunile şi răul din lume este răul moral. El se întinde foarte departe şi consecinţele lui sunt incalculabile. Dar cum originile lui se găsesc în voinţa liberă a omului, iar nu în creaţie şi în desfăşurarea naturii ca natură, rezolvarea problemei lui aparţine altei linii de idei, decât aceea care ne interesează aici.

Concluzie. Alături de frumuseţe, care încântă fără rezerve şi de orânduire, reflectând o înţelepciune fără margini, lumea cuprinde şi imperfecţiuni, tocmai pentrucă este lume, este creatură, iar nu creatorul absolut. Lipsurile şi mărginirile lumii însă nu constituesc o contradicţie cu fiinţa ei, dimpotrivă, sunt urmări necesare ale acesteia. In niciun caz, nu sunt piedeci de netrecut pentru înţelegerea finalităţii, care străbate lumea şi care vorbeşte despre înţelepciunea şi bunătatea divină. Intr'o măsură, lumea reoglindeşte perfecţiunea divină, într'alta trebue să înfăţişeze şi depărtarea ei de absoluta plinătate fiinţială a creatorului ei. Obiecţiile care se formulează în contra infinitei înţelepciuni divine, plecându-se dela imperfecţiunile lumii, nu se pot menţine până la capăt, dacă se examinează cu seriozitate şi în plină libertate a spiritului faţă de idei preconcepute sau faţă de necredinţă. Neajunsurile din lume, adesea ostentativ reliefate, îşi pot găsi o explicaţie în cadrul planului general al lumii şi servesc cauze mai înalte decât utilitatea nemijlocită. E drept că nu totdeauna putem pătrunde cu raţiunea rostul lor adânc, dar este suficient să descoperim că între existenţa lor în lume şi înţelepciunea creatoare nu poate fi contradicţie. Mai departe decât atâta, ar fi o prezumţie nemăsurată să pretindem să turnăm în cupele mărginitei noastre înţelegeri întreaga realitate şi toate detaliile planului creaţiei ei. Căci cine a sondat adâncimea „bogăţiei şi a înţelepciunii şi a ştiinţei lui Dumnezeu? Cât sunt de nepătrunse judecăţile lui şi cât de necurmate căile lui! Cine a cunoscut gândul Domnului sau cine a fost sfetnicul lui?... Pentrucă dela el şi prin el şi întru el sunt toate" (Rom. 11, 33—36).

NATURA ȘI VALOAREA TIMPULUI

de

Preot Dr. CORNELIU SÂRBU
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Una din problemele cele mai desbătute în știința și filosofia contimporană este problema timpului.[1] Problemă pe cât de subtilă, pe atât de capitală; subtilă din pricina naturii fluide, vii și aproape misterioase a timpului;[2] capitală, întrucât timpul este alvia în care se desfășoară în mod necondiționat toate fenomenele existenței și în consecință noțiunea timpului constitue premisa celor mai multe științe, în special a acelora care au de obiect devenirea și desvoltarea realităților.[3] Ba mai mult: „Problema timpului este problema fundamentală a existenței umane".[4]

De aceea, nu-i de mirare că omenirea a cheltuit atâta energie spirituală în încercarea de a rezolvi această problemă. Tot atât de veche ca și gândirea umană însăși, problema timpului comportă în sine reflecții subtile și complexe și a atras în jurul ei discuții interesante și pasionate. Mai ales cu privire la natura timpului s'a ridicat și desbătut grava întrebare metafizică: posedă timpul o realitate obiectivă sau numai una subiectivă? „Problema timpului a fost aproape în mod constant în actualitatea gândirii europene. Nu este filosof sau om de știință european, ba chiar și extra-european, mai de seamă, care să nu fi reflectat asupra acestei probleme".[5]

---

[1] *Bernea Ernest:* Timpul la țăranul român. București, 1940, p. 7.

[2] *Idem* ibidem, p. 15.

[3] *Baur Ludwig:* Metaphysik. 3. Auflage. München (Kösel u. Pustet) 1935 p. 134 și 138.

[4] *Berdiaeff Nicolas:* Cinq méditations sur l'existence. Trad. du russe par Irène Vildé-Lot, Paris (F. Aubier) 1936, p. 133.

[5] *Rădulescu-Motru:* Timp și destin. București, 1940, p. 53.

Importanța și complexitatea problemei face ca cercetările în jurul timpului să fie multiple. Timpul „a fost privit în toate perspectivele, a fost împărțit și catalogat, în toate chipurile".[1]

Ca toate problemele mari, problema timpului nu-i o problemă fixă și inertă; dimpotrivă, ea-i în plin progres, determinat de direcția și evoluția culturii epocei respective, a cărei pecete caracteristică o poartă; bineînțeles, afară de cazul când minți excepționale îi dau un avânt deosebit.

Esențială în știință și filosofie, problema timpului este și mai importantă în religie și mai ales în creștinism. „Misterul penitenței și al absoluțiunii, misterul morții și al învierii, misterul scopului ultim și al Apocalipsei, nu-s altceva decât misterul timpului, misterul trecutului, prezentului și viitorului".[2] *De felul rezolvirii ei, mai ales sub raport practic, depinde soarta noastră în viața aceasta și'n cea de dincolo.*

Importanța deosebită a problemei și acuta ei actualitate, legitimează îndeajuns întreprinderea prezentului studiu. Dintru început mărturisesc că nu urmăresc să dau o explicație definitivă și nici nu încerc o teorie sau o filosofie a timpului, ci numai o privire asupra naturii și valorii timpului sub unghiul concepției creștine despre lume și viață, singurul în stare să ducă la o deslegare sănătoasă și fericită a problemei timpului.

Observația internă profundă ne procură experiența nemijlocită a timpului.[3] Noi experiem timpul în ființa noastră cea mai lăuntrică, în sâmburele central al conștiinței noastre, în eul nostru; timpul are un caracter intrasubiectiv și-l experiem ca un mod al existenței noastre. Dacă ne reculegem în noi înșine, simțim întru câtva cum ne trece timpul. Foarte plastic se exprimă în această privință Ale-

---

[1] *Ionescu P. Petru:* Fenomenologia ritmurilor istorice. Gândirea, Anul XX Nr. 10, Dec. 1941, p. 535.

[2] *Berdiaeff:* O. c. p. 138 sq.

[3] Cf. *Gayser:* Lehrbuch der allgemeinen Psychologie. Münster i. Westf. (H. Schöningh) 1920. II. B. p. 159.

xis Carrel, când zice: Avem „impresia nedefinită a unui lucru care curge pe tăcute în noi și la suprafața căruia plutesc stările noastre de conștiință, ca petele de lumină ale unui proiector electric pe apa unui fluviu întunecat".[1] Cu toate acestea, natura intimă și adâncimea metafizică a timpului foarte anevoie o putem sesiza cu rațiunea. Ca ceva ce face parte integrantă din viața noastră, timpul este o realitate care — ca și viața — scapă puterii de pătrundere a rațiunii și se opune sistematizării intelectuale; este ceva trăit, dar nu poate fi nicidecum exprimat și definit în esența sa. Incă fericitul Augustin a atras atențiunea asupra acestui fapt, observând că — deși noțiunea lui e așa de familiară — este foarte greu a ști ce-i timpul în sine; el zice: „Ce-i deci timpul? Dacă nu mă întreabă nimenea, știu. Dacă vreau să explic celui ce 'ntreabă, nu știu".[2] Același lucru îl mărturisea mai înainte Plotin, când zice: „Timpul este invizibil și insesizabil".[3] Căutând să explice oarecum acest fapt, Isidor Pelusiotul se exprimă în modul următor: „Timpul, parte a sburat; parte, când se pare că-i de față, se ține ascuns; parte, când e așteptat până acum, trece. Căci după cum năvala vehementă a apei îngădue foarte puțin a distinge sensul ei cert (căci răpește luarea aminte prin repeziciunea ei), în același mod, ba chiar poate și mai mult, năvala timpului care zorește spre sfârșit, curge ușor, însă nearătând oamenilor nimic clar și fix, rămâne ca umbrele visurilor".[4] In acest sens,

---

[1] Omul, ființa necunoscută. Trad. de Lia Busuioceanu. Ed. II. București, 1939, p. 186.

[2] Confess., lib. XI. cap. 14, n. 17. Migne, P. L., 32 col. 816: Quid ergo est tempus? Si nemo ex me quaerat, scio. Si quaerenti explicare velim, nescio".

[3] Ennéades III, cap. VII, n. 1. Texte établi et traduit par Émile Bréhier. Paris („Les belles lettres") 1925, p. 127.

[4] Epistole, cartea III. Epist. CLXXII. Migne, P. G., 78. col. 864 sq.: „Τοῦ χρόνου τὸ μὲν ἀπέπτη, τὸ δὲ παρεῖναι δοκοῦν λανθάνει, τὸ δὲ μέλλον ἔτι προσδοκώμενον παρέρχεται. Καθάπερ γὰρ ὕδατος σροδρὰ ῥύμη τὴν ἀκριβῆ αἴσθησιν ἑαυτῆς οὐ συγχωρεῖ διαγνωσθῆναι (προαιρεῖται γὰρ τῇ ὀξύτητι τὴν κατανόησιν), οὕτο ταχα δὲ πλέον, ἡ τοῦ χρόνου ὁρμὴ εἰς τέλος ἐπειγομένη, ῥᾳδίως μὲν διεξέρχεται, τοῖς δ'ἀνθρώποις τρανον οὐδὲν οὐδὲ πάγιον δείξασα, ὥσπερ ὀνείρων σκιὰς καταλιμπάνει".

Bergson observă cu multă pătrundere următoarele: „Nous ne pensons pas le temps réel; mais nous le vivons, parce que la vie déborde l'intelligence".[1] Iar distinsul nostru filosof, dl Ion Petrovici, spune răspicat: „...cu toată calitatea lor de temelii nesguduite și de condiții necesare ale lumii cunoscute, când vrem să le cuprindem mai de-aproape și să le sesizăm mai precis, atât timpul cât și spațiul se sustrag închipuirii noastre, rămânând impalpabile și abstracte, aproape misterioase..."[2] Observațiile juste și subtile ale acestor minți luminate sunt confirmate de faptul că știința și filosofia n'au dat încă — și nici nu vor reuși să dea — o definiție definitivă și unanim acceptată a timpului.[3]

Totuși nu trebue să adoptăm atitudinea negațiunii filosofice critice, care socotește că orice cunoștință este cu totul relativă și că adâncul lucrurilor rămâne cu desăvârșire inaccesibil spiritului uman. Căci o oarecare pătrundere în miezul timpului e posibilă, și anume în măsura în care timpul poate fi nu numai trăit, ci și cunoscut. Și cu toate acestea, timpul rămâne un ce din domeniul pur al metafizicei.

Modul în care mintea omenească a încercat să rezolve problema timpului, ni-l arată o scurtă ochire asupra desvoltării istorice a noțiunii timpului. Ca și spațiul, timpul a fost conceput când ca o ființă absolută și infinită, când ca torentul în care lucrurile se schimbă și apun, când ca însușire a lui Dumnezeu sau ca însăși substanța infinită în schimbările ei, când numai ca o formă apriorică de cunoaștere sau ca un produs al spiritului nostru.[4]

După cum ne informează Aristotel, cei mai vechi filosofi căutau esența timpului în mișcare, și anume în învârtirea cerului (Pythagoreii).[5]

---

[1] L'Évolution crèatrice. Paris (Alcan) 1937, 45-ème éd. p. 50.

[2] Ceva despre timp și spațiu. In „Revista de Filosofie", vol. XIX (Seria nouă) Nr. 3. Iulie—Sept. 1934, p. 227.

[3] Cf. și *Rădulescu-Motru:* O. c. p. 90.

[4] *Hagemann Georg-Endres Anton Joseph:* Metaphysik. Freiburg i. Br. (Herder 1922. 8. Aufl. p. 38.

[5] *Baur:* O. c. p. 134.

Aceeaşi concepţie se pare că a profesat-o şi *Plato* despre timp. In Timaeus,[1] unde tratează despre semnificaţia timpului şi naşterea acestuia odată cu cerul, Plato identifică timpul cu mişcarea universului, respective cu a astrelor, deci cu măsurătorul natural al timpului. Timpul e legat de schimbare şi nu există pentru realităţile externe. Fiecare lucru care durează are un timp propriu, care pare a corespunde ritmului schimbării sale. Astrele îşi au fiecare timpul lor special. Diversele timpuri ale planetelor se măsoară prin timpurile unităţi ale mişcărilor soarelui şi lunei. Există un timp comun, pe care Plato îl numeşte „Anul cel mare", la capătul căruia toate aparenţele cereşti revin la situaţiunile lor iniţiale.[2]

Mai adânc concepe noţiunea timpului *Aristotel*. Intre timp şi mişcare — constată el — este o strânsă legătură: fără mişcare nu există timp şi nici reprezentare a timpului. Totuşi timpul nu-i identic cu mişcarea.[3] Critica tezei respective o încheie marele filosof cu concluzia: „Este clar deci că timpul nu-i nici mişcare, nici fără mişcare".[4] Insă obsedat de ideea mişcării, Aristotel nu poate separa complet ideea timpului de a mişcării şi emite următoarea definiţie a timpului: „Căci acesta-i timpul: numărul mişcării după anterior şi posterior".[5] Clarificând această definiţie, adaogă: „timpul este deci o specie de număr",[6] iar mai la vale: „Să nu uităm că timpul este număr nu ca mijloc de a număra, ci ca numărat".[7] Reluând apoi definiţia de mai sus, filosoful precizează şi mai mult noţiunea timpului, spunând: „Se vede deci că timpul este numărul mişcării după

---

[1] Timée-Critias, texte établi et traduit par Albert Rivaud. Paris („Les belles lettres") 1925, 37 d—38 c.

[2] *Ibidem*, 39 d. e. Despre timp la Plato vezi şi *Baudry I.:* Le problème de l'origine et de l'éternité du monde. Paris („Les belles lettres") 1931, p. 79—84.

[3] Physica. IV, 10. Ed. Henri Carteron. Paris („Les belles lettres") 1926, p. 148 sq.

[4] *Ibidem*, IV, 11. Ed. Carteron p. 149: „Ὅτι μὲν οὖν οὔτε κίνησις οὔτ' ἄνευ κινήσεως ὁ χρόνος ἐστί, φανερόν".

[5] *Ibidem*, IV, 11. Ed. Carteron p. 150 sq.: „Τοῦτο γαρ ἐστιν ὁ χρόνος, ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον".

[6] *Ibidem*, IV, 11. Ed. Carteron p. 151.

[7] *Ibidem*, IV, 12. Ed. Carteron p. 153.

anterior și posterior, și este continuu, căci aparține la un continuu".[1] Prin urmare, Aristotel concepe timpul ca succesiunea clipelor, ca urmarea continuă a lui „acum". Timpul și mișcarea se determină reciproc;[2] prin timp măsurăm mișcarea, prin mișcare măsurăm timpul.[3] In concepția aristotelică momentele caracteristice ale noțiunii timp sunt următoarele: succesiunea, durata și continuitatea. Timpul are o realitate independentă de sufletul nostru, adică o realitate obiectivă. Latura obiectivă a timpului o constitue curgerea sa reală, în care se desfășoară succesiunea momentelor mișcării.[4]

Remarcând meritul lui Aristotel de a fi accentuat realitatea obiectivă a timpului, cred necesar și nimerit a observa următoarele: Noțiunea vulgară a timpului își are obârșia dela Aristotel.[5] Definiția pe care a dat-o el timpului, este prea naturală și prea empirică. Influința sa asupra desvoltării ulterioare a concepției despre timp este aproape prevalentă și decisivă.

După *platonismul eclectic*, reprezentat prin *Plutarch*, timpul s'a născut deodată cu cosmosul și-i măsura mișcării ordonate; mai mult: timpul este sufletul universului, natura universului însuși, care cuprinde în sine mișcarea și ordinea; el are o ființialitate de sine stătătoare.[6]

Plotin, după ce discută teoriile considerabile asupra timpului[7] și după ce critică sever teza aristotelică: timpul este numărul mișcării, acuzând-o de contradicție și obscuritate,[8] — învață că timpul emană din eternitatea inteligibilă. Sufletul universal este timpul și pentrucă întreaga

---

[1] Physica IV, 11. Ed. Carteron p. 153: „Ὅτι μὲν τοίνυν ὁ χρόνος ἀριθμός ἐστι κινήσεως κατὰ τὸ προτέρον καὶ ὕστερον, καὶ συνεχής (συνεχοῦς γὰρ), φανερόν".

[2] *Ibidem*, IV. 12. Ed. Carteron p. 153.

[3] *Ibidem*, IV, 12. Ed. Carteron p. 154.

[4] *Baur:* O. c. p. 135.

[5] *Heidegger Martin:* Sein und Zeit. Halle (Niemayer) 1935. Erste Hälfte, p. 421.

[6] *Baur:* O. c. p. 135.

[7] Ennéades, III, cap. VII, n. 7. Texte établi et traduit par Émile Bréhier. Paris („Les belles lettres") 1925, p. 135 sq.

[8] *Ibidem*, III, cap. VII, n. 9. Ed. Bréhier p. 138—141.

lume vizibilă odihnește în sufletul universal și-i pătrunsă de el, lumea odihnește deci în timp și-i străbătută cu totul de el.[1] Timpul este viața în imperiul devenirii. „Timpul — zice Plotin — este viața sufletului, care în mișcarea lui trece dela o manifestare a vieții la alta".[2] Considerând și importanța psihologică a timpului, Plotin observă că după cum timpul este viața sufletului universal, așa-i el și viața sufletului individual. Timpul este o realitate transcendentă, o ipostază la care participă singuraticele suflete.[3]

Gândirea patristică, cu excepția fer. Augustin, nu și-a pus stăruitor problema timpului, ci numai ocazional și tangențial. Totuși la sf. Părinți se găsesc elemente suficiente din care se poate construi o filosofie sau o concepție despre timp. Ici-colea se constată în mod vădit influința aristotelică. La sf. Vasile cel Mare găsim o foarte valoroasă definiție a timpului, pe care o vom valorifica în studiul nostru. Ca trăsături esențiale și caracteristice ale cugetării patristice cu privire la timp, remarcăm apăsarea pe realitatea obiectivă a timpului și aplecarea asupra timpului nu atât pentru a-i scruta ființa (pe care o văd misterioasă), ci mai ales spre a-i releva folosul practic, ca factor de mântuire și fericire și totodată pentru a ne îndruma în spre folosirea lui cât mai rodnică. Cu alte cuvinte, sf. Părinți sunt preocupați în primul rând de aspectul și latura practică a problemei timpului.

Prin *învățătura fer. Augustin* despre timp, filosofia patristică a adus o contribuție cu totul remarcabilă la problema timpului. Aceasta se distinge printr'o pătrunzătoare analiză psihologică a noțiunii timpului.[4] Asupra trăirii psihologice a timpului, profundul cugetător ne-a lăsat pagini strălucite.[5]

Fer. Augustin respinge identificarea timpului cu mișcarea soarelui, lunii sau stelelor: „Deci nimeni să nu-mi

---

[1] *Ibidem*, III, cap. VII. n. 13. Ed. Bréhier p. 148.

[2] *Ibidem*, III, cap. VII. n. 11. Ed. Bréhier p. 141 sq.

[3] Ennéad. III, cap. VII, n. 12. Ed. Bréhier p. 143 sq.

[4] *Baur*: O. c. p. 136.

[5] Vezi Confess., lib. XI. cap. XV, n. 18—cap. XXVIII, n. 38. Migne. P. L. 32, col. 816—825.

spună că timpurile sunt mişcările corpurilor cereşti: fiindcă şi la dorinţa cuiva, îndată ce soarele a stat (Iosua X, 13), pentru ca să desăvârşească lupta victorioasă, *soarele stătea, dar timpul mergea.* In adevăr, prin întinderea sa de timp, care i-a fost suficientă, lupta aceea a fost purtată şi sfârşită". [1]

Timpul nu-i identic nici cu mişcarea oarecăror corpuri, căci aceasta se petrece în timp şi-i măsurată — tot aşa ca şi odihna (status) — prin mijlocirea timpului: „...nu numai mişcarea lui (adică a corpului), ci şi starea pe loc — nemişcarea, o măsurăm în timp... Deci timpul nu-i mişcarea corpului". [2] Timpul îi apare lui Augustin ca o încordare (distensio) a sufletului nostru; căci când măsurăm timpul, nu măsurăm ceea ce va fi, care nu-i încă, şi nici ceea ce a trecut, care nu mai este, — ci măsurăm ceva în suflet, care-i făcut prezent fie prin memorie, [3] fie prin exspectatio: [4] „De aceea mi se pare că timpul nu-i nimic altceva decât o încordare: dar nu ştiu a cărei realităţi; şi mare minune dacă nu a sufletului însuşi". [5] Mintea adânc pătrunzătoare a lui Augustin a surprins o trăsătură fundamentală şi esenţială a timpului; căci (după cum vom vedea în partea a doua a studiului nostru) timpul — concrescut cu însăşi existenţa noastră, de care nu poate fi separat — este încordarea intensă după infinit şi absolut. Acesta-i sensul cel mai înalt pe care poate să-l aibă timpul la fiinţele raţionale. Timpul are un ecou adânc în

---

[1] Confess., lib. XI, cap. XXIII, 30. Migne, P. L. 32, col. 821: „Nemo ergo mihi dicat coelestium corporum motus esse tempora: quia et qujusdam voto, cum cum sol stetisset (Iosua X, 13); ut victoriosum proelium perageret, *sol stabat, sed tempus ibat.* Per suum quippe spatium temporis, quod ei sufficeret, illa pugna gesta atque finita est".

[2] Confess., lib. XI, cap. XXIV, n. 31. Migne, P. L. 32, col. 822: „...non solum motus ejus (scil. corporis), sed *etiam statum* tempore metimur;... Non est ergo tempus corporis motus".

[3] Confess., lib. XI, cap. XVIII, n. 23—24. Migne, P. L. 32, col. 818 sq.

[4] Confess., lib. XI, cap. XX, n. 26. Migne, P. L. 32, col. 819.

[5] Confess., lib. XI, cap. XXVI, n. 33. Migne P. L. 32, col. 822: „Inde mihi visum est, nihil esse aliud tempus quam distentionem: sed cujus rei nescio; et mirum si non ipsius animi".

eul nostru; în această privinţă rămâne clasică mărturisirea lui Augustin: „In tine, sufletul meu, măsor timpurile".[1]

Dominată de influinţa lui Aristotel, *filosofia scolastică* a reluat noţiunea aristotelică a timpului şi a încetăţenit-o aşa de bine în cugetarea teologică romano-catolică, încât a rămas dominantă până în zilele noastre. Scolasticii au definit timpul ca măsura, respective numărul, mişcării după anterior şi posterior: „tempus est numerus motus secundum prius et posterius".[2] Pe această linie se mişcă şi cugetarea somităţii scolasticei medievale, Toma Aquinatul: „Timpul — zice el — se compune din momente prezente, după cum linia se compune din puncte".[3] Sub înrâurirea lui, filosofia scolastică a accentuat realitatea obiectivă a timpului. Fiinţa proprie a timpului constă în schimbarea continuă a indivizibilului „acum" şi în necesarul de distins anterior şi posterior ale acestui curs. Pe lângă aceasta, scolastica a determinat mai de aproape raportul noţional al timpului cu aeviternitas (=supratemporalitatea) şi cu aeternitas. Deasemenea ea a făcut distincţie între timpul absolut şi timpul relativ: primul nu-i altceva decât posibilitatea pur cugetată a unei succesiuni a lucrurilor, iar ultimul este numărul real şi finit al singuraticelor momente ale mişcării.[4]

Gassendi, *Newton*, *Clarke* şi *M. Bouillier* învăţau că timpul este eternitatea lui Dumnezeu, după cum spaţiul este imensitatea Sa. Ei identificau timpul cu însăşi eternitatea lui Dumnezeu, prin faptul că considerau pe deoparte timpul ca ceva ce există în sine, iar pe de altă parte noţiunea eternitate o socotiau sinonimă cu durata infinită. Cu aceasta, ei distrugeau de fapt noţiunea corectă de Dumnezeu, întrucât introduceau într'ânsa succesiunea temporală.[5]

---

1 Confess., lib. XI, cap. XXVII, n. 36. Migne, P. L. 32, col. 823: „In te, anime meus, tempora metior".

2 *Sansévérino G.:* Manuel de philosophie chrétienne. Trad. de l'italien par l'abbé Carriol. Paris 1898, t. II, p. 100.

3 *Sansévérino:* O. c. t. II. p. 101, nota subliniară 1.

4 *Baur:* O. c. p. 137.

5 *Sansévérino:* O. c. t. II, p. 98; *Baur:* O. c. p. 137.

Leibnitz așază timpul în succesiunea lucrurilor posibile sau reale, după cum spațiul l-a plasat în raporturile lor de coexistență.[1]

Filosofia kantiană revine la concepția idealistă a noțiunii timpului. In „Critica rațiunii pure", Kant contestă timpului orice caracter experimental. După el, timpul este o condițiune dată apriori a spiritului sau forma subiectivă a sensibilității interne, după cum spațiul este forma apriorică a sensibilității externe. Ambele forme sunt numai de natură ideală.[2] Abia în baza acestei forme este posibilă experiența temporală, adică orânduirea fenomenelor într'o ordine a succesiunii. Prin urmare timpul n'are o realitate obiectivă, ci numai una subiectivă, fiind un produs al spiritului nostru. Kant a negat realitatea transsubiectivă a timpului.[3]

La *Hegel*, noțiunea timpului reprezintă cea mai radicală și neatentă modelare noțională a concepției vulgare despre timp. Hegel confundă timpul cu spațiul; teza sa este următoarea: spațiul este timp. Timpul este substanțial și anume de o substanțialitate amorfă; el este un fel de „loc al evenimentelor".[4]

Cu teza lui Hegel despre timp se potrivește în rezultat — deși fundamentarea ei diferă — concepția lui *Bergson*, care afirmă contrarul: timpul este spațiu. Concepția lui Bergson despre timp s'a născut din interpretarea tratării aristotelice a timpului. Nu-i numai un nex literar accidental și extern faptul că concomitent cu „Essai sur les données immédiates de la conscience", în care expune problema timpului și a duratei, apăru o altă lucrare a lui Bergson,

---

[1] *Sanséverino:* O. c. t. II, p. 98.

[2] *Elsenhans-Giese:* Lehrbuch der Psychologie. 3. Aufl. Tübingen (Mohr) 1939, p. 286. *Petrovici:* Viața și opera lui Kant. București 1936, p. 102.

[3] Timpul este „nicht etwas, was für sich selbst bestünde, oder den Dingen als objektive Bestimmung anhinge"; el este „nichts anderes, als die Form des inneren Sinnes"; „Die Zeit ist die formale Bedingung a priori aller Erscheinungen überhaupt". Kritik der reinen Vernunft, S. 60—61, cit. la *Schmidt W. H.:* Zeit und Ewigkeit. Gütersloh (C. Bertelsmann) 1927, p. 192 nota subl.

[4] *Heidegger:* O. c. p. 428 sq.; *Ionescu:* O. c. Gândirea, Anul XX, Nr. 10, Dec. 1941, p. 540.

intitulată: „Quid Aristoteles de loco senserit". Sub înrâurirea determinării aristotelice a timpului ca ἀριθμὸς κινήσεως, Bergson trece la analiza timpului, numai după ce a făcut mai întâi analiza numărului. Timpul ca spațiu este succesiune cantitativă, iar durata este descrisă ca succesiune calitativă.[1] Deși Bergson desvălue în durată sensul și caracterul pozitiv al timpului și relevează legătura intimă a timpului cu viața, deși filosofia sa e optimistă, totuși el nu vede, în ultima analiză, în „durată" pe Dumnezeu, căci — după el — sesizând „durata" nu sesizezi pe Dumnezeul adevărat: veșnicia, ci elanul creator vital.

Filosoful german, atât de citit în Germania zilelor noastre, *Martin Heidegger*, în cartea sa „Sein und Zeit", desvălue numai caracterul și sensul negativ al timpului. In concepția sa, acesta este factorul care „temporalizează" existența. „Temporalizarea" ființei e definită prin grijă (=Sorge); categoria lui Dasein are fundamentul său în caracterul finit al timpului, în ființa dată morții (=Sein-zum-Tode). Grija aduce pregnant la expresie natura acestei ființe date morții. Moartea este ființa „orientată-spre-sfârșit".[2] La Heidegger, existența întreagă apare încarcerată în limitele strâmte ale imanenței, neavând altă perspectivă decât aceea întunecată a morții. El nu cunoaște eternitatea și perspectiva vieții veșnice.

In ultimele decenii ale veacului nostru, unii fizicieni și-au arogat dreptul de a revizui noțiunile comune ale spațiului și timpului, uitând că atari chestiuni depășesc cu totul competința lor și aparțin unei științe superioare: metafizicei. In loc să adapteze la trebuințele lor conceptul de timp procurat de inteligența comună, ei și-au construit, după plac și necesitate, un concept cu totul nou și diferit de cel anterior.[3] Acesta-i mai ales cazul lui *Einstein*. Dacă

---

[1] *Heidegger:* O. c. p. 433 nota subl.; *H. Bergson:* Zeit und Freiheit. Eine Abhandlung über die unmittelbaren Bewusstseinstatsachen. Berechtigte Übersetzung. Jena 1920, p. 59—109.

[2] Vezi în special p. 252 sq.

[3] *Maritain Jacques:* Reflexiuni asupra inteligenței și asupra vieții sale proprii. Trad. de V. Iordăchescu. Chișinău, 1928. Ed. II, p. 207 sq.; *Inculeț Ioan:* Spațiul și timpul în noua lumină științifică. București, 1920, p. 6, 7 și 9.

pentru el însuşi Absolutul este relativ, atunci cu atât mai vârtos celelalte realităţi. Şi de fapt, în concepţia lui Einstein proprietăţile dimensionale ale corpurilor şi evenimentelor, lungimea şi durata lor, apar ca simple aspecte desfăcute de lucruri, ca pure denominaţiuni extrinseci. Dacă mişcarea şi viteza nu sunt determinaţiuni intrinseci, existente în lucruri, atunci nu există mişcare reală, nici viteză reală şi nici timp real.[1] Iată cum relativismul lui Einstein a redus realitatea la o ţesătură de formule ideale şi a relativizat şi timpul. In această direcţiune, Maritain zice: „Timpul lui Einstein nu este timpul matematic..., dar nici nu-i timpul real al filosofiei naturii sau al fizicei, în sensul aristotelic al acestui cuvânt...; el este o anumită metodă de figuraţie algebrică a măsurilor sensibile..., este o matematizaţiune a timpului".[2] Einstein, şi în general *fizica cea nouă*, nu mai separă timpul de spaţiu, ci le împreunează în noţiunea unui singur continuum cu patru dimensiuni; cu alte cuvinte, timpul este cea de a patra dimensiune a spaţiului şi a lumii.[3] In această ipostază, timpul este apreciat ca un mijloc de cunoaştere mai adâncă a realităţilor. „Interpretând timpul ca imaginea unei dimensiuni spaţiale mai adânci decât cele cunoscute nouă, timpul ne apare ca un ecou de dincolo de spaţiul tridimensional, deci ca un mijloc de pătrundere mai profundă".[4] Oricât de mult ar aprecia unii cugetători această a patra dimensiune, teza că timpul este a patra dimensiune a spaţiului este profund eronată. Căci deşi este o strânsă legătură între timp şi spaţiu, timpul nu-i spaţiu şi nici o dimensiune a acestuia, *ci o realitate cu totul distinctă de el.* Şi apoi, şi ca realitate distinctă de spaţiu, timpul rămâne un mijloc de pătrundere mai profundă în adâncurile lumii.

---

[1] *Maritain:* O. c. p. 242.

[2] *Idem,* ibidem p. 254.

[3] *Petrovici:* Viaţa şi opera lui Kant, p. 116; *Inculeţ:* O. c. p. 10. „Savanţii nici nu caută să găsească acestei noţiuni fuzionate un conţinut intuitiv, tratând-o pur şi simplu ca o realitate matematică, încorporată în formule de algebră. In schimb spiritele cu înclinări filosofice, adoptând concepţia cea nouă, consideră timpul intuitiv ca o percepţie confuză şi imperfectă a celei de-a patra dimensiuni, care în sine ar fi mai aproape de natura spaţiului". *Petrovici:* Viaţa şi opera lui Kant, p. 116.

[4] *Petrovici:* Viaţa şi opera lui Kant, p. 116.

Dacă în analiza actuală a timpului s'a câştigat ceva esenţial peste ceea ce ne-au lăsat Aristotel şi Kant, aceasta priveşte mai mult conceperea timpului şi conştiinţa de timp.[1] Zic dacă, pentrucă gândirea ultimului veac, complăcându-se într'o stare de timiditate metafizică, iar pe de altă parte majoritatea oamenilor de ştiinţă profesând, în ascuns sau făţiş, una din variantele materialismului,[2] n'a fost dată condiţia prielnică pentru aprofundarea şi rezolvirea sănătoasă a problemei timpului. Unilateralitatea cercetărilor ştiinţifice a dus la înstrăinarea lor de filosofie şi în consecinţă şi *problema timpului a fost studiată dintr'o perspectivă prea îngustă.* Prins în ghiarele raţionalismului veacului trecut, care a fost exaltat până la absurd şi care a născut o cultură mecanică, timpul a fost disecat în fel şi formă, dar numai din perspectivă pur empirică.

Ştiinţa de până acum a privit timpul mai mult în mod empiric, concepându-l prea materialistic şi apropiindu-l de spaţiu sau asimilându-l acestuia. De aceea şi în zilele noastre concepţia ştiinţifică cea mai obişnuită despre timp este una abstractă şi cantitativă.[3] Timpul omului de ştiinţă de astăzi este mai mult un instrument de cercetare decât o realitate. După cea mai recentă definiţie ştiinţifică, timpul este un simplu sistem de măsuri convenţionale, câştigate cu ajutorul instrumentelor de orologerie.[4] Nu-i de mirare, deci, că timpul omului de astăzi este raţionalizat şi industrializat în ceasornic. „Dacă întrebăm pe un om cult de astăzi: ce este timpul? — acesta, după ce îşi va arăta surprinderea că i se pune o atât de simplă întrebare — reflectând puţin, va răspunde că filosoficeşte îi este greu să dea un răspuns, dar din punct de vedere practic îi este uşor şi atunci, arătând ceasornicul, va zice: timpul este şirul de intervale egale pe cari le trăim cu toţii, şi pe care le indică pe cadran minutarul acesta. Dacă tot mai insistăm asupra întrebării, adăugând că vrem să ştim ce

---

[1] Cf. şi *Heidegger:* O. c. p. 433 nota subl.

[2] *Blaga Lucian:* Diferenţialele divine. Bucureşti 1940, p. 9 şi 11.

[3] *Bernea:* O. c. p. 53.

[4] *Enschlangen Ernest:* La notion de temps, temps physique et relativité, etc. Paris (Gautier-Villars) 1938, citat la Rădulescu-Motru: O. c. p. 146.

este timpul real, iar nu șirul de intervale egale de pe cadran, care este o simplă măsură convențională a noastră, nu o realitate, atunci cel întrebat, colorându-și surprinderea cu o nuanță de ironie, va întreba la rândul său: ce altă realitate să aibă timpul, decât aceea pe care o reproduce în mic instrumentul orologiului".[1]

In ultimii ani, problema timpului a apărut des în câmpul preocupărilor oamenilor de știință și ale filosofilor, iar în zilele noastre ea a intrat adânc în frământările gânditorilor europeni, îmbrăcând haina unei profunde și acute actualități. Mai mult: *ea a apucat pe un făgaș cu totul nou*, având îmbucurătoarea perspectivă a unei rezolviri mai temeinice și mai sănătoase decât până acum.[2] Nădăjduim că înlăturarea erorii materialiste și a celei a determinismului riguros și mecanic, precum și noua reafirmare a primatului spiritualității, vor duce la formularea unei concepții mai spiritualiste despre timp și la investirea lui cu o valoare și o semnificație mai înaltă.

De fapt, filosofia existenței pune problema timpului cu totul altfel decât filosofia matematică și naturalistă. Ea vede într'ânsa *problema destinului omului*,[3] relevând faptul că: „Destinul existenței umane se împlinește în timp, e plasat sub semnul timpului".[4]

După acest scurt excurs istoric și înainte de a trece la analizarea noțiunii de timp și a elementelor ei constitutive, cred că e bine să reținem și să rezumăm ceea ce-i sănătos din elaborările multiple ce s'au făcut până acum în problema timpului, spre a ne servi ca îndreptar și sprijin în studiul nostru, și anume: 1. natura ascunsă și aproape misterioasă a timpului (Plotin, fer. Augustin, Isidor Pelusiotul); 2. ivirea timpului deodată cu cosmosul (Plato, Plutarch) și legătura lui strânsă cu viața universului (mai ales cu schimbarea) și a omului (Plato, Aristotel, Plutarch, Plotin); 3. momentele sau trăsăturile esențiale ale naturii tim-

---

1 *Rădulescu-Motru*: O. c. p. 5.
2 *Idem*, ibidem p. 53 și 90 sq.
3 *Berdiaeff*: O. c. p. 133.
4 *Idem*, ibidem p. 133.

pului sunt: durata, succesiunea și continuitatea; 4. timpul nu-i mișcare și nu este a se identifica cu mișcarea astrelor sau a corpurilor în genere (Aristotel, Augustin); 5. timpul posedă o ființialitate de sine stătătoare[1] (Plutarch) și o realitate obiectivă (Plato, Aristotel, sf. Părinți, Scolastica); 6. timpul își are originea dela eternitate (Plotin, sf. Părinți); 7. evitarea erorii de a confunda timpul cu spațiul (Hegel, Bergson, Fizica nouă) sau cu eternitatea (Gassendi, Newton, Clarke, Bouillier), precum și ocolirea cercetării timpului dintr'o perspectivă prea empirică, abstractă și prea îngustă (știința pozitivă modernă); 8. legătura indisolubilă dintre realitatea timpului și destinul omului (filosofia existențială); 9. evitarea preocupării excesive de latura teoretică a problemei timpului (adică de descoperirea naturii intime a timpului) și preocuparea în primul rând de aspectul ei practic (sf. Părinți); 10. considerarea și relevarea ambelor aspecte ale timpului și nu numai a celui pozitiv (Bergson) sau a celui negativ (Heidegger). (Va urma)

---

[1] Aceasta, evident, în sens relativ și nu absolut.

ATITUDINI

REALISM CREŞTIN ŞI BISERICESC

NECESITATEA ŞI SENSUL UNOR REVIZUIRI ŞI REFORME

Răsboiul trecut a produs o desechilibrare totală a vieţii europene, desechilibrare de pe urma căreia a avut de suferit grave încercări şi credinţa religioasă a Europei, credinţa creştină. Răsboiul a sdruncinat toate temeliile vieţii noastre, inclusiv cele religioase, şi a impus forme noi de vieţuire cari n'au apucat însă a prinde consistenţă, n'au apucat a se stabiliza, şi iată că un nou răsboiu a încins în foc şi 'n frământare întreaga omenire, nu numai Europa.

Acest răsboiu nou, care a isbucnit din fierberea, din frământarea în care au fost asvârliţi europenii prin răvăşeala şi prin răsturnarea de valori şi de echilibru pe care a produs-o răsboiul trecut, tinde la crearea unui echilibru stabil pentru viaţa omenească, la crearea unei noi ordine morale, politice şi economice, şi prin aceasta, la reaşezarea vieţii omeneşti în făgaşele ei normale, la crearea condiţiilor necesare unui echilibru stabil sub toate raporturile.

Dar fierberea pe care a iscat-o acest răsboiu, şi care va dura încă multă vreme chiar după încheierea lui, ascunde foarte multe taine, poartă în sinea ei întreg nedefinitul pe care-l poartă în sine o volbură. Ce ne va aduce? Ce elemente noi? Ce forme noi de viaţă? Nimeni nu poate prevedea cu certitudine!

In orice caz, până la limpezirea apelor după potopul răsboiului, omenirea va mai fi supusă unor grele încercări, va fi supusă durerilor prelungite ale unei „faceri noi", ale refacerii, care va aduce în mod firesc şi va impune o concepţie de viaţă mai realistă decât aceea în care cei mai mulţi s'au legănat inconştienţi până acum. Noile schimbări vor impune de bună seamă o contare mai serioasă cu toate realităţile vieţii, din toate domeniile; vor pune capăt unei stări anacronice şi vor tăia aripile multor utopii cu cari s'au hrănit întârziaţii vieţii de pretutindenea.

In mod necesar, acest răsboiu fără precedent va provoca şi o criză religioasă fără precedent, şi depinde de puterea Bisericii stăpânirea acestei crize şi convertirea ei în curent de renaştere religioasă, sau scăparea ei din mână şi rostogolirea spre dezastru, împreună cu ea. Trebuie să recunoaştem că numai puterea dumnezeească operantă prin Biserică, a făcut ca Biserica să nu sufere după răsboiul trecut zdruncinări mai mari decât acelea pe cari le-a suferit. Prin această putere, ea a fost ferită de dezastre în tot cuprinsul vieţii eu-

ropene, fără a o putea feri de dezastru în cuprinsul Rusiei Sovietice, unde elementul omenesc, conducător al Bisericii în forma ei văzută, n'a fost la înălțimea chemării sale și nu a colaborat îndeajuns cu elementul divin pentru a putea evita prăbușirea chipului văzut al casei Domnului, care a atras după sine și prăbușirea interioară, încât din Biserica rusească — odinioară atât de puternică — n'au mai rămas decât ruine. Intreaga viață religioasă rusă a fost anihilată și realmente scoasă din circulație. Răspunderea acestui dezastru o poartă în mare parte cercurile conducătoare ale Bisericii, cari au binevoit a conta mai mult cu realitățile inferioare și formale ale vieții bisericești, decât cu realitățile ei superioare, dumnezeiești. Au contat mai mult cu țarul decât cu Dumnezeu, mai mult cu formele strălucitoare ale unui cuprins bogat odinioară, dar în cele din urmă redus la minimum și sufocat în forme, decât cu însuși cuprinsul acestora.

Trebuie să recunoaștem că simptomele prin cari s'au manifestat stări morbide, stări îngrijorătoare în viața Bisericii ruse, sunt simptome comune aproape a întregii Biserici creștine din Europa.

Intr'adevăr, fără a exagera, trăirea vieții bisericești se caracterizează printr'o întoarcere dela realitățile ei superioare, și printr'o aservire realităților inferioare, printr'o ținere și amplificare a formelor, cu deosebire a acelor forme cari nu mai corespund realității superioare pe care au menirea să o reprezinte. Spiritul vieții bisericești europene nu se mai caracterizează printr'un realism superior, ci printr'un realism inferior, printr'un formalism care poate să-i fie fatal dacă încă nu i-a fost până acum, și care, dacă se menține, îi va fi cu siguranță fatal în condițiile noi de viață pe cari le va crea încleștarea sângeroasă de azi.

Această încleștare va impune o orientare mai realistă vieții, o contare mai severă cu realitățiie vieții, și va impune și Bisericii o contare mai severă cu realitățile ei, adică cu realitățile superioare proprii ființii și rostului ei.

Dacă Biserica nu se va reculege cât mai e timp și dacă o va surprinde în starea ei de acum criza religioasă ce urmează în mod necesar după răsboiu, ea nu va fi în stare să stăpânească această criză, și atunci se va lăsa târâtă de aceasta la dezastru, în loc să o stăpânească și să o convertească în curent de renaștere religioasă.

Biserica poartă greaua sarcină și marea răspundere a mântuirii neamului omenesc, nu numai aceea a salvării sale ca Biserică, sau a salvării personale a celor ce o reprezintă. In conștiința acestei mari răspunderi pe care ea singură o are, trebue să-și cerceteze atent viața, să și-o îndrepteze mereu și să n'o lase să se abată din vadul normal al vieții omenești în mijlocul căreia trebuie să fie și să se mențe într'o permanență activă, dinamică. Dacă observă că a început să plutească pe deasupra realității, că s'a izolat prin forme de realitățile ei superioare și de realitățile vieții în care ea trebue să lucreze în mod permanent, trebue să procedeze la revizuiri, la îndreptări și la reforme

cari s'o scoată din carapacea formelor; să nu se mai lase a fi prizoniera acestor forme, ci să se coboare în mijlocul vieții, acolo unde-i este locul și unde-și poate îndeplini misiunea.

Biserica formelor se va prăbuși sub loviturile crizei religioase ce ne așteaptă; de aceea, pentru a-și recăpăta libertatea din prizonieratul formelor, ea trebue să procedeze la revizuiri și la reforme, la reformele pe cari le impune contarea cu realitățile sale superioare și cu realitățile vieții omenești,

O reformă realistă a Bisericii se impune.

Reforma aceasta trebue să fie o descătușare din forme, o lepădare a balastului care-i târăște viața spre adâncurile înecului, întocmai ca o piatră de moară.

Reforma desigur nu va putea viza schimbări în temeliile veșnice ale Bisericii, ci schimbări radicale a formelor ei adaptabile vieții omenești.

Singura reformă posibilă în ce privește fundamentele netrecătoare ale Bisericii, este aceea care trebue să impună reîntoarcerea la aceste realități fundamentale ale ei, contarea realistă cu ele, în locul unei contări și a unui contact teoretic cu acestea.

Schimbările în curs, sau reformele în curs ale vieții omenești, vizează și indică destul de limpede caracterul realist al lor, și în fiecare domeniu de viață se va impune un realism sever.

A fi sau a deveni realist, nu însemnează a conta numai cu realitățile materiale ale vieții, ba din contră însemnează a conta cu realitățile cele mai de seamă ale vieții, și gradul de realism al cuiva nu se măsoară decât prin valoarea și superioritatea realităților cu cari contează. Cu cât realitatea cu care contează cineva e mai înaltă, cu cât e mai de valoare, cu atât ești mai realist. Biserica, cu raportare la suprema realitate, cu care nu contează totdeauna, dar cu care trebue să conteze, este sau trebue să fie mai realistă decât toți. Dacă nu este realistă în acest sens superior și totdeauna valabil, ea se coboară în rândul formelor de viețuire mai puțin realiste decât ea, între cari prezența ei n'are nici o rațiune decât în măsura în care-și păstrează contactul permanent și viu cu realitățile ei superioare. Ca o simplă formă în rând cu formele comune ale vieții, oricât de realistă ar fi în mediul și în planul acesta comun, ea n'are nici o justificare pentru existența sa.

O reformă care să-i impună întregii Biserici contarea cu realitățile ei superioare, e o necesitate pe care o reclamă starea în care a ajuns de a conta prea puțin cu acelea, și prea mult, dacă nu aproape exclusiv cu realitățile inferioare, cu formele comune ale vieții omenești.

Dar de altfel, chiar și pentru a păstra o linie a sa proprie în contarea cu realitățile comune ale vieții, este necesară contarea cu realitățile ei superioare, căci fără de aceasta ea nu-și poate îndeplini misiunea în mijlocul realităților comune.

Dintre realitățile comune ale acestei vieți, Biserica a ajuns să conteze numai cu cele mai puțin importante, și ignorează în foarte multe privințe chiar pe cele mai de seamă, așa încât și cu privire la contarea cu realitățile comune ale vieții omenești se impune deopotrivă o reformă în sânul vieții bisericești.

Orientarea Bisericii spre realitățile ei superioare și contarea severă cu aceste realități, ca și orientarea ei spre realitățile inferioare sau comune, mai importante, ale vieții omenești, și contarea tot atât de severă și cu acestea, se impun cu aceeași necesitate.

Preot Dr. LIVIU STAN

PROBLEMA CONFESIONALĂ

In anumite cercuri ale Bisericii noastre, știrea după care provinciile desrobite ar fi fost înțesate de emisari papali — culoarea rituală nu importă! — a stârnit nedumeriri și oarecare enervare.

Dacă faptul se confirmă — și controlarea lui nu prezintă nici o dificultate — mai trebue oare să spunem că noi vom accepta **provocarea***? Căci aceasta e numele corect al eventualului amestec papistaș în rosturile vitale ale unui neam complectamente refractar îmbierilor seducătoare ale inamicilor consolidării lui sufletești.*

Câteva precizări principiale!...

Provinciile desrobite, Transnistria inclusiv, constitue un spațiu misionar exclusiv ortodox. Populația lor a avut o viață bisericească organizată. Nimic mai firesc decât refacerea ei, în forma originală, odată ce argații moderni ai Antihristului au fost asvârliți în spre întunecimile Asiei, din cari au pornit.

Nu poate fi vorba de-o lucrare duhovnicească luată dela capăt atâta vreme cât se știe — fapt constatat de altfel — că o viață religioasă intensă există încă în sânul populațiilor desrobite, ci de rezidire pe temelia existentă. Prin urmare, numai Ortodoxia are dreptul să-și revendice ceea ce i-a aparținut odinioară.

In afară de aceasta: sângele românesc nu se varsă pe frontul din Răsărit numai pentru rectificări teritoriale, ci și pentru consumarea procesului de unificare sufletească a tuturor fiilor Neamului nostru. Singura modalitate pentru isbândirea acestei porunci naționale, a fost și rămâne în veac refacerea unității de credință. Conducerea Statului nu poate nesocoti acest adevăr elementar.

Există un **expansionism** *papistaș, priceput foarte în exploatarea anotimpurilor intermediare. Semnalându-l celor în drept, noi îi opunem vrerea nešovăelnică de-a* **restaura** *prin propriile noastre puteri viața creștină* **ortodoxă** *acolo unde a fost doborâtă de pe altarele sale și de-a nu lăsa ca în locul unei „urâciuni a pustiirii" să se cocoțeze alta. Atât!*

Dr. GRIGORIE T. MARCU

MIŞCAREA LITERARĂ

† *Nicolae*, Episcopul Oradiei: LESPEZI DE ALTAR. In slujba Bisericii şi a Neamului la graniţa de Vest a Ţării. Beiuş, Tipografia Diecezană 1941; p. 176+17 ilustraţii în afară de text. Preţul Lei 200.

In vara anului 1936, când tânărul şi eruditul profesor al Academiei teologice „Andreiane" din Sibiu, Preotul Dr. Nicolae I. Popoviciu, a fost rânduit la cârma Episcopiei Orăzii, Ortodoxia naţională dobândia la primejduita graniţă apuseană a Ţării un paznic treaz şi priceput al intereselor ei superioare, împletite indisolubil cu viaţa plenară a Neamului. Ne trebuia acolo un animator şi un ziditor de viaţă nouă, dublat de un gospodar iscusit. P. Sf. Episcop Nicolae promitea să fie şi una şi alta. Spornica activitate desfăşurată de P. Sf. Sa în primii patru ani de arhipăstorire (1936—1940), surprinsă în plină desvoltare de dureroasele evenimente cari au dus la sfâşierea pământului ardelenesc, i-a agonisit stima şi preţuirea întregei obştii ortodoxe române, care vedea în vajnicul vlădică orădan pe unul din cei mai harnici şi mai luminaţi înaintestătători ai ei.

Momentele de căpetenie ale acestei pilduitoare apostolii ortodoxe româneşti, au fost recapitulate în paginile frumoasei cărţi despre care avem plăcerea să vorbim aici.

„Lespezi de altar" are valoarea unei mărturisiri. Caracterul ei este pur expozitiv şi prea puţin demonstrativ. Opera P. Sf. Episcop Dr. Nicolae Popoviciu, deşi abia în faza iniţială, reiese din paginile acestei cărţi recapitulative aşa cum o ştiam cu toţii: pe cât de fericit orientată, pe atât de covârşitoare.

Un capitol programatic — întitulat „Chemarea la apostolat" — ne reîmprospătează viguroasele şi clarele intenţii cu cari a purces la propovăduire al doilea Episcop al Orăzii. Cum a ştiut să-şi prefacă vrerile în faptă şi cu cât folos s'a cheltuit P. Sf. Sa în acest sens, citim cu sporită mulţumire în al doilea compartiment al cărţii, care poartă numele: „Lespezi de altar". Biruinţele câştigate de P. Sf. Sa în lupta ce a trebuit s'o poarte pentru înzestrarea Episcopiei Orăzii cu o serie de aşezăminte bisericeşti, şcolare şi culturale, şi pentru sporirea patrimoniului ei, ca şi roadele date de o pastoraţie ferm dirijată, sunt uimitoare.

O serie de pastorale şi cuvântări ocazionale — rânduite în capitolul „Propovăduind Evanghelia" — vădesc lămurit temeinica Sa cultură teologică şi cunoaşterea desăvârşită a dorurilor obştei dreptcredincioase şi a nevoilor Eparhiei pe care o păstoreşte cu atâta cinste.

Capitolul al patrulea şi ultimul, ne oferă două perechi de atitudini exemplare, în probleme de supremă însemnătate pentru sbuciumata noastră vreme şi pentru condiţiunile prea puţin prielnice în cari s'a desfăşurat activitatea vlădicească a P. Sf. Episcop Dr. Nicolae Popoviciu. Prima dintr'acestea, stabileşte anumite adevăruri cu privire la personalitatea şi simţămintele româneşti ale Părintelui Vasile Lucaciu, pe cari noi le-am citit cu tresăriri de mândrie — iar alţii cu ciudă.

Revoltătoarea purtare a autorităţilor maghiare din Ardealul de Nord, căreia i-a căzut victimă şi P. Sf. Sa, este ilustrată aci cu documente de mâna întâia.

Astăzi, P. Sf. Episcop Nicolae al Orăzii osteneşte pentru Legea străbună şi pentru Neam în Beiuşul atâtor tradiţii româneşti, devenit sălaş vremelnic al unui vlădică ortodox român care nu şi-a desminţit nici odată rarele-i aptitudini de îndrumător al turmei dreptcredincioase pe căile temerii de Dumnezeu şi ale iubirii de Neam.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Dr. *Mircea Chialda*, profesor la Academia teologică din Caransebeş: EBED IAHVE. Caransebeş, Tipografia Diecezană 1940, p. 60, Lei 25.

Autorul studiază problema „Ebed Iahve" din Isaia, cap. 40—55. Avem aici un fragment din mesianismul Vechiului Testament. Se analizează expresia „Ebed Iahve" (sluga Domnului), se cercetează apoi patru pericope — Isaia 42, 1; 49, 1; 50, 4 şi 52, 13—53, 12 — pentru a se deduce că sluga Domnului este Mesia (Hristos) şi că textele nu au un înţeles colectiv, referindu-se la Israil, cum greşit susţin unii cercetători.

Numai lucruri bune se pot spune şi cu privire la prezentarea tehnică a acestei lucrări sârguincioase.

Dr. NICOLAE NEAGA

Dr. *Mircea Chialda*, profesor la Academia teologică din Caransebeş: SACRIFICIILE VECHIULUI TESTAMENT. Caransebeş, Tipografia Diecezană 1941, p. 522, Lei 450.

Lucrarea constitue un capitol al Arheologiei biblice. Ea tratează tocmai partea esenţială a acestei discipline: sacrificiile şi importanţa ce o au în istoria cultului divin.

Autorul pleacă dela noţiunea sacrificiilor şi îşi imparte studiul în două despărţăminte mari: I. Sacrificiile V. T. în general şi II. Sacrificiile V. T. în special. In cadrul astfel fixat, tratează despre originea sacrificiilor, materialul şi ritualul lor, pentru a continua cu sacrificiile sângeroase ordinare şi sacrificiile nesângeroase, în multiplele lor înfăţişeri. Urmează apoi capitolul despre eficacitatea sacrificiilor V. T., cu precizarea valorii lor religios-morale.

Sacrificiile V. T. au în zestrea lor părţi cari deţin roluri directoare în viaţa noastră religioasă. Ceremoniile V. T. au fost rânduite

de Dumnezeu, ca şi sf. Taine ale Creştinătăţii, pe cari le prefigurează acestea. E adevărat că valabilitatea sacrificiilor V. T. a încetat deodată cu jertfa de pe Cruce a Mântuitorului, dar nu şi însemnătatea lor simbolică şi tipică. Simbolic, sacrificiul exprimă sentimentele celui care jertfeşte; iar tipic, el prefigurează sacrificiul cel mare al Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

In legătură cu sacrificiile V. T. se pun multe probleme, pe cari autorul le soluţionează în lumina Sf. Scripturi şi a Tradiţiei noastre bisericeşti. Foloseşte şi lucrări de-ale cercetătorilor străini, mai ales pentru a combate păreri sau ipoteze neîntemeiate în această problemă. Astfel stabileşte o deosebire clară între păcat şi culpă, ceea ce nu se prea face în tratatele de Arheologie biblică. De altcum, cu privire la amănunte, vom reveni altă dată.

Lucrarea colegului nostru dela Caransebeş o recomandăm cu toată căldura nu numai studenţilor teologi, ci şi preoţimii şi intelectualilor dornici să obţină lămuriri amănunţite în probleme de natura aceasta. Dr. NICOLAE NEAGA

✠

Dr. *Constantin C. Pavel:* L'EGLISE ET LA CULTURE. Bucarest, 1940.

Pentru finea anului 1939 se proiectase ţinerea unui congres al tineretului din ţările ortodoxe, la Carloviţ—Serbia. Intre problemele ce figurau în programul congresului era şi raportul dintre Biserica ortodoxă şi cultură. Congresul însă nu s'a putut ţine, din cauza viforului năprasnic ce se apropia. Problema raportului dintre „Biserică şi cultură" a fost încredinţată spre lucrare unuia din cei mai pregătiţi tineri teologi ai Bisericii noastre ortodoxe române, dlui Dr. Constantin C. Pavel, în vederea susţinerii ei la congresul plănuit.

Broşura de faţă cuprinde textul referatului elaborat în scopul de mai sus.

Cultura este apanagiul exclusiv al omului; ea îl ridică deasupra animalităţii. Considerată de autor, sub aspect subiectiv, ca fiind activitatea creatoare şi asimilatoare de valori în vederea desăvârşirii, iar sub aspect obiectiv ca totalitatea valorilor create pentru om, cultura este o datorie pentru om. Ea este indisolubil legată de comandamentele muncii sfinţitoare şi ziditoare a vieţii. Spre deosebire de protestantism, care duce la nihilism cultural şi spre deosebire de catolicism, care prin ţinuta lui exclusivistă monopolizează cultura — cum face de altfel cu toate manifestările vieţii — Biserica ortodoxă pune preţ pe afirmarea vieţii, pe eforturile permanente ale creştinismului, în vederea obţinerii de merite şi prin aceasta, desăvârşirea şi mântuirea. In această mobilizare a energiei omeneşti în vederea cuceririi culmilor însorite ale perfecţiunii, prezidiul îl deţine harul divin, iar activitatea culturală rezultă din vrerea noastră de a colabora cu revărsările generoase ale bunătăţii harice. Antropocentrismul cultural ac-

tual trebuie convertit în teandrism, iar fetişismul cultural, caracterizat prin independenţa valorilor culturale în ce priveşte sufletul omenesc, trebue schimbat într'un finalism creştin.

Biserica ortodoxă a prezidat şi promovat cultura în întreg decursul istoriei. Istoria creştinismului este o istorie a culturii. Incepând cu apologeţii, cari au veştejit imoralitatea culturii păgâne, dar nu cultura însăşi, continuând cu misionarii, cari au fost purtătorii unei culturi către popoarele necivilizate, şi culminând în opera de străjuire şi de conturare a personalităţii etnice a neamurilor, Biserica ortodoxă a atribuit culturii rolul „de exerciţiu al tuturor forţelor sufleteşti şi trupeşti în vederea perfecţiunii şi mântuirii".

In cultura românească, ca de altfel în întreaga cultură europeană, s'a produs la un moment dat o defecţiune în ierarhia valorilor spirituale. Tehnica, cu aliata ei, maşina, şi-a asumat atotputernicia, producând diversiunea sportivă, cu excesele şi exibiţiile ei. Tineretul a fost victima acestei aberaţii, dând prioritate gloriilor sportive, în dauna valorilor morale, religioase şi naţionale. Boala încă persistă. Germenele se găseşte în atmosfera contaminată a vieţii sbuciumate de azi. Criza culturii rezidă în supraestimarea valorilor inferioare, în idolatrizarea aspectului pragmatic al vieţii, prin ostracizarea valorilor şi scopurilor ei supreme, ctitorite structural în fiinţa omului dintru început.

Salvarea culturii? Prin reîntronarea cultului valorilor, acordând primatul valorii religioase, singura în măsură să restatornicească echilibrul sfărâmat al organismului vieţii contimporane. Revirimentul trebuie să înceapă cu tineretul, a cărui plămadă spirituală mai uşor poate fi turnată în tiparele unei personalităţi morale; numai personalităţile morale pot să creeze şi să ajusteze cultura după legile supreme ale existenţei.

Broşura a cărei prezentare o facem aici, ne dă drept criteriu de viabilitate şi de prospeţime a unei culturii, caracterul ei teandric şi duhul ei autohton. Autorul s'a apropiat de problema ce a avut de tratat cu iscusinţa cercetătorului modest şi cu inima credinciosului pios. De aceea lucrarea câştigă în valoare şi în importanţă.

Preot Prof. IOAN BUNEA

⸸

Preotul Econom *Constantin Moisiu:* SĂ STĂM BINE, SĂ STĂM CU FRICĂ! Povăţuitor liturgic pentru preoţi şi popor. Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti 1941, p. 314. Preţul Lei 150.

Intrunind din plin însuşirile unui bun manual de Liturgică, lucrarea Părintelui Constantin Moisiu este totuşi mai mult decât un manual: ea corespunde în totul titlului de „Povăţuitor"... şi chiar îl depăşeşte. Nu găsim în această carte numai expunerea şi explicarea sistematică a materialului liturgic, ci la fiecare pas întâlnim şi îndemnuri, îndrumări, mustrări, constatări îmbucurătoare sau triste în legă-

tură cu împlinirea îndatoririlor cultice din partea preoţilor sau a mirenilor. Capitole ca: „De ce trebue să meargă creştinul la biserică?", „Cum trebue să se pregătească cel ce vrea să meargă la Biserică?", şi în general toate capitolele acestei cărţi au şi un evident caracter moralizator, încât „Povăţuitorul liturgic", cu frecventele sale adresări la persoana a doua, cu mulţimea citatelor din Sfânta Scriptură şi cu stilul său literar poetic în care sunt înveşmântate chiar şi părţile pur didactice, pare un ciclu de adevărate omilii cu subiecte liturgice. Şi iată de exemplu cum stilul acesta literar şi personal se poate substitui chiar stilului rigid al definiţiilor:

„Ci află acum, frate creştin, că atunci când slăveşti pe Tatăl nostru cel din ceruri, prin închinări pioase în faţa bătrânelor icoane, învăluite în mireasmă de busuioc şi năframa de lumină a candelii nestinse din căminul familiei tale; ori când pornind la drum sau începându-ţi lucrul, te'nsemni cu sf. Cruce; apoi când te-aşezi la masă sau dupăce te-ai săturat, din nou măreşti pe Domnul; sau când chemi preotul acasă, să-ţi facă o aghiasmă, un paraclis sau altă sfântă slujbă, tu săvârşeşti atunci un *cult particular*, familiar, intim".

Dar cartea Părintelui Econom Constantin Moisiu cuprinde şi multe informaţii despre obiceiurile în legătură cu săvârşirea cultului divin în diferite regiuni ale ţării noastre şi aduce dovezi despre tradiţionalismul şi conservatismul poporului nostru, trăgând şi concluzii — toate acestea dând cărţii şi o remarcabilă valoare istorică naţională.

O vastă bibliografie patristică şi modernă chezăşueşte obiectivitatea acestei cărţi, pe care o recomandăm cu toată convingerea, aşteptând cu viu interes şi apariţia părţii a doua, consacrată desigur sfintelor taine şi sfintelor ierurgii.

Preot Prof. GHEORGHE ŞOIMA

*

Dr. *Ioan Lancrănjan*, asistent universitar: ORIENTĂRI SPRE ROMÂNIA NOUĂ. Bucureşti, Tipografia Cărţilor bisericeşti 1942, p. 212, Lei 100.—

Cartea pe care avem bucuria să o recenzăm, deşi scrisă de un emerit teolog, depăşeşte totuşi cadrele strâmte ale specialităţii, ancorând în viaţa de toate zilele a Neamului. Ea aparţine trecutului şi prezentului, deopotrivă, cuprinzând o culegere de 77 de articole publicate de autor, între anii 1934—1941, majoritatea în ziarul „Ţara Noastră" al marelui Octavian Goga. Sunt pagini retrospective, de rară prospeţime, scrise cu pană de vizionar, într'o vreme când Neamul nostru îşi dibuia încă orientarea justă spre o complectă realizare de sine. Rândurile scrise atunci, anticipativ, abia acum pot fi înţelese aşa cum trebue. De aceea, la această plinire de vreme, autorul poate privi înapoi la scrisul său, la lupta sa, cu satisfacţia omului care vede că a avut dreptate. Concepţia care gâlgâie în această revărsare generoasă de credinţă, de energie şi entuziasm, „nu numai că s'a înstăpânit în conducerea noastră de stat, dar este însăşi con-

cepţia care stă la baza unei Europe, ce se zideşte falnic, sub ochii noştri" (p. 3).

Cu toate acestea, ideile exprimate în această carte nu sunt decât „tălmăcirea freamătului de gânduri şi simţiri ale masei poporului nostru" (p. 4). Ceea ce ne arată că Europa nouă nu se clădeşte în chip arbitrar, ci este expresia simfonică, sintetică a diferitelor specificuri etnice, de subsistenţă autentic europeană. Mai aparţinem Europei prin destin şi suntem „europeni" în măsura în care suntem „români". De aceea ţinta noastră permanentă este „să ne trudim să creiem din elementele specifice noi valori culturale, prin cari să ne integrăm în chip demn în concertul popoarelor" (p. 20).

Bogatul material al cărţii de faţă este grupat în jurul următoarelor idei directoare: I) Ideea naţională în marş, II) Sbuciumul şi menirea tineretului nostru, III) Democraţia românească în lumina ei adevărată, IV) Criza morală şi remediul ei, V) Factori de însănătoşire economică şi socială şi VI) Indrumări spre Europa nouă.

Precum vedem, suntem în faţa unei viziuni de ansamblu a întregei vieţi sociale româneşti. Se sfarmă idoli mincinoşi, se afirmă idealuri, se propagă convingeri, se proectează perspective de viitor, pe plan naţional şi internaţional.

Dar ceea ce caracterizează îndeosebi scrisul gazetăresc al dlui Dr. I. Lancrănjan este clarviziunea. Incă din 1936, dsa afirma următoarele: „Trebue să recâştigăm timpul pierdut în cei 17 ani dela Unire şi să fim pregătiţi pentru orice eventualitate... Trebue săvârşită în grabă o nouă răscolire a instinctelor noastre de rasă. Sentimentul propriei noastre valori şi demnităţi va fi pus *la o nouă încercare*, din care sau vom şti să stoarcem maximum de eforturi şi de virtuţi străbune şi atunci nu avem a ne teme de ziua de mâine, sau nu vom şti să facem acest lucru ce se impune cu puterea unui destin şi atunci vom fi nevoiţi să suportăm *grele depresiuni morale şi economice*" (p. 172).

Este în această carte o eflorescenţă de idealism creştin, de realism social şi entuziasm patriotic. Pretutindeni se simte un duh de înalte aspiraţii şi de superioară ţinută etică, pe care nu poate să-l dea unui neam nimeni, în mod satisfăcător, în afară de cel care îmbină în cugetarea sa ştiinţa laică cu sfânta ştiinţă. Cartea aceasta este, în acest sens, nu numai o mărturie, ci şi o caldă invitaţie făcută teologilor spre a păşi la militantism. Preot IOAN OPRIŞ

Matthias Joseph Scheeben: DIE MYSTERIEN DES CHRISTENTUMS. Wesen, Bedeutung und Zusammenhang derselben nach der in ihrem übernatürlichen Charakter gegebenen Perspektive. Herausgegeben von Dr. *Iosef Höfer*. Ausgabe letzter Hand. Freiburg im Breisgau, Herder & Co. 1941, p. 810. Preţul broşat RM. 14,60; legat 16,80.

Editura Herder & Co. din Freiburg i. Br. şi-a luat sarcina să tipărească o nouă ediţie a operelor marelui dogmatician romano-catolic M. J. Scheeben. Lucrarea proiectată va cuprinde 8 volume, şi anume: „Natur und Gnade", „Die Herrlichkeiten der göttlichen Gnade", „Die Mysterien des Christentums", Dogmatica (în 6 cărţi) rămasă neterminată şi o serie de studii mai mărunte. Un grup de specialişti — J. Brinktrine, C. Feckes, M. Grabmann, R. Grosche, A. Landgraf, A. Mitterer, H. Schauf şi M. Schmaus — în frunte cu Dr. Josef Hőfer, colaborează la buna reuşită a acestei uriaşe întreprinderi editoriale.

Această nouă ediţie, lucrată după toate exigenţele ştiinţifice, va fi pusă la punct cu literatura de specialitate mai nouă până la zi, va utiliza notele marginale făcute de Scheeben în exemplarele de cari se folosea şi va înzestra fiecare volum cu registre amănunţite, atât de utile pentru orientarea rapidă asupra problemelor pe cari le discută.

Masivul volum întitulat „Die Mysterien des Christentums", pe care-l avem la'ndemână, ne permite să apreciem dintr'o aruncătură de ochi condiţiunile tehnice superioare în cari se prezintă lucrarea de ample proporţii pe care o săvârşeşte editura Herder & Co.

Prima ediţie a cărţii „Tainele Creştinismului" a apărut în 1865. In 1898 Ludwig Küpper a tipărit a doua ediţie, iar în 1912 a urmat a treia, aceasta din urmă prelucrată de Arnold Rademacher. Ediţia a doua reprezintă ultima lucrare teologică pe care a săvârşit-o Scheeben. De aceea, ea prezintă o însemnătate deosebită pentru înţelegerea întregei opere cărturăreşti a celebrului dogmatician.

Apărută pentru întâia oară în plin secol raţionalist, Scheeben — fără să se lase intimidat de tentativele de despuiere a Creştinismului de elementul supranatural — îmbrăţişază aici întreaga învăţătură de credinţă, pe care o expune în înlănţuirea ei organică şi utilizând copios datele teologiei sfinţilor Părinţi bisericeşti. Ea culminează în tratarea doctrinei despre Sfânta Treime, misterul de căpetenie al Creştinismului.

Dr. Josef Hőfer a isbutit să învioreze fraza greoaie a lui Scheeben şi să uşureze înţelegerea cărţii prin comentariile şi notele cu cari a înzestrat-o.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Iulius Tyciak: GOTTESGEHEIMNISSE DER GNADE. Regensburg, Pustet 1935, p. 130.

In opera sa, care numără mai multe volume, Tyciak creiază din plinătatea spirituală a sf. Părinţi, a misticilor, a eminentului dogmatician catolic Scheeben şi a liturghiilor răsăritene şi apusene. El e mai mult decât un interpret al ideilor lui Scheeben, cum obişnuesc să-l prezinte unii critici: este un teolog priceput şi autonom. „In scrisul lui Tyciak se uneşte — observă just critica teologică romano-

catolică, prin peana lui Hermann Franke (Paderborn) — ardoarea iubirii răsăritene cu claritatea clasică apuseană".

Cuprinsul cărţii este următorul: I. Quellgründe des übernatürlichen Lebens (obârşiile vieţii supranaturale); II. Leben im dreifaltigen Gott (viaţa intradivină şi revărsările darurilor ei asupra noastră); III. Die drei göttlichen Tugenden (cele 3 virtuţi teologice şi rolul lor în viaţa creştină); IV. Eucharistie und Dreifaltigkeit (se ocupă cu raportul dintre sf. Treime şi sf. Euharistie); V. Leben im Pneuma (o caracterizare a sf. Duh şi a lucrării lui, pe bază de texte din sf. Părinţi greci, precum şi din liturghiile răsăritene şi apusene); VI. Vollendung in Gott (sublimitatea vieţii intradivine şi a uniunii mistice cu Dumnezeu); Leben im Reichtum Gottes (însuşirile dumnezeieşti; desăvârşirea prin har este o răsfrângere a acestor însuşiri divine asupra naturii umane).

Scrisă de un bărbat cu o vastă ştiinţă teologică, lucrarea pătrunde adânc în tainele întâlnirii omului cu Dumnezeu. Sublimitatea vieţii intradivine şi a celei mistice e zugrăvită clar şi intuitiv. Deşi de extensiune moderată, cartea închide 'n sine, într'un tot organic, elemente de teologie neotestamentară, dogmatică şi mistică; ea are mai ales înfăţişarea şi valoarea unui succint şi clar tratat de mistică.

Din sublinierile pătrunzătoare ale autorului, se desprind în mod indirect povăţuiri şi îndemnuri spre o adevărată viaţă în Hristos, aşa încât cartea nu are numai o importanţă dogmatică-teoretică, ci şi una practică: inspiră un puternic duh de trăire în Hristos, îmbie sugestii foarte bogate şi potrivite pentru predici cu miez. Citind-o, ai impresia că te afli în faţa unei cărţi ortodoxe, cu excepţia câtorva trăsături specifice catolicismului (de pildă profesarea învăţăturii despre harul *creat* şi nu necreat, cum învaţă Ortodoxia). Oricum, cartea serveşte la apropierea de duhul şi spiritualitatea ortodoxă. In plus, e scrisă într'o limbă de-o îndrăzneală şi frumuseţe rară.

Preot Dr. CORNELIU SÂRBU

Preot Dr. *T. Negoiţă:* STUDII BIBLICE IV. Observaţiuni filologice asupra textului proorociei lui Nahum, Bucureşti 1940, p. 28.

In această lucrare, autorul formulează câteva observări de ordin filologic, privind cartea profetului Naum. E un lucru folositor, căci poate servi ca „vade mecum" studenţilor teologi cari se ocupă de cartea profetului pe baza textului ei original. Dr. N. N.

Preot Dr. *T. Negoiţă:* STUDII BIBLICE V 1: Să nu fierbi iedul în laptele mamei sale; 2: Habiru—Evreii? Bucureşti 1940, p. 27.

Răspunsurile ce se dau primei chestiuni, sunt multe şi variate: unii reduc opreliştea la sentimentul milei, alţii văd aici un mijloc de propagandă pentru înmulţirea speciei, sau s'ar interzice consumarea numai a acelor iezi cari se află încă în pântecele mamelor lor?

In ce priveşte „Habiru", numirea o referă mulţi (Tarnavschi, Popescu-Mălăeşti) la evrei; alţii (b. o. Dhorme) se opun. Intrebarea nu s'a rezolvat definitiv până azi. Dr. N. N.

Preot Dr. *T. Negoiţă:* STUDII BIBLICE VI. Regele după V. T., Bucureşti 1940, p. 24.

Această broşură tratează un capitol de Arheologie biblică. Se vorbeşte aici despre rege, numire, alegere, ungere, funcţionari regali, îmbrăcămintea regală, podoabe, etc. şi despre legătura dintre credinţă şi regalitate. Dr. N. N.

Preot *D. Veştemeanu:* REÎNVIEREA MONAHISMULUI ARDELEAN. Bucureşti, Editura „Slova Ortodoxă" 1941, p. 16, Lei 20.—

Inăbuşită înainte cu două veacuri, în împrejurările cunoscute, viaţa monahală ortodoxă reînvie în Ardeal, încet dar sigur, datorită I. P. Sf. nostru Mitropolit *Nicolae*, care a înscris restaurarea ei printre problemele de căpetenie ale binecuvântatei Sale arhipăstoriri. Ucigaşii monahismului ardelean — spune Păr. D. V. — n'au reuşit să omoare decât trupul acestuia, să nărue zidurile sf. lăcaşuri mânăstireşti; duhul lui a rămas însă vecinic viu, căutând omul care să-l înţeleagă şi să-l toarne din nou în forme văzute.

Una din cele mai triste feţe ale păsurilor ardeleneşti, stârpirea mânăstirilor noastre de către coaliţia uniato-habsburgică, este evocată în aceste pagini limpezi cu o vigoare deosebită, iar restaurarea acestor redute ale dreptei credinţe, intreprinsă de geniul luminatului nostru Chiriarh, este apreciată cu cuvinte demne de însemnătatea operei.

GR. T. M.

CRONICA

P. SF. EPISCOP NICOLAE COLAN A FOST ALES MEMBRU ACTIV AL ACADEMIEI ROMANE. In seara zilei de 26 Maiu a. c., Prea Sfinţitul Episcop Nicolae Colan al Vadului, Feleacului şi Clujului, a primit următoarea telegramă:

Bucureşti 26/5—17/45

Avem onoare a Vă aduce la cunoştinţă că Academia Română, cu unanimitate de voturi, V'a ales azi membru activ în secţiunea istorică, în locul lui Nicolae Titulescu.

Preşedinte:	*Secretar general:*
I. Simionescu	*Alex. Lapedatu*

In aceeşi zi, prima noastră instituţie de cultură a primit răspunsul noului ei membru activ.

Faptul vorbeşte dela sine.

De treizeci de ani încoace — ne-a declarat distinsul academician dl Prof. univ. Dr. Silviu Dragomir — Academia Română n'a mai înregistrat o atât de triumfală intrare în rândurile membrilor ei activi. Prea Sfinţitul Episcop Nicolae Colan a întrunit *totalitatea* voturilor exprimate.

Incercăm să prindem semnificaţia excepţională a gestului săvârşit de Academia Română faţă de conducătorul Românilor din Ardealul de Nord, în articolul prim al acestui fascicol.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ" A OBŢINUT DREPTUL DE A ELIBERA DIPLOME DE LICENŢĂ. Noua Lege a Invăţământului superior, publicată în „Monitorul Oficial" nr. 118 din 23 Maiu a. c., în articolul 141, prevede următoarele:

„Academia teologică din Sibiu va putea elibera diplome echivalente cu cele de licenţă în teologie, dacă îşi va organiza studiile şi-şi va recruta corpul didactic după modalităţile similare celor în vigoare pentru Facultăţile de Teologie. In acest caz, corpului didactic al acestei Academii teologice i se conferă aceleaşi drepturi de salarizare ca şi celui dela Facultăţile de Teologie".

In chipul acesta, vredniciile unanim recunoscute ale Academiei teologice „Andreiane" şi înaltul nivel ştiinţific şi educativ pe care l-a atins ea prin binecuvântata purtare de grije a I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi prin spornica activitate didactică şi cărturărească a actualilor profesori, îşi primesc răsplata cuvenită.

Cum a spus dl Prof. I. Petrovici, ministrul Culturii naționale și al Cultelor, cu prilejul unei vizite pe care a făcut-o astă iarnă la Sibiu, prin noua Lege a Invățământului superior se legalizează o stare de fapt în ce privește Academia teologică „Andreiană".

E un act de dreptate, pentru care dlui Ministru I. Petrovici și distinsului dsale colaborator dl Prof. Aurel Popa, secretarul general al Cultelor și Artelor, li se cuvin cele mai adânc simțite mulțumiri, din partea întregului Ardeal ortodox.

Nădăjduim că, în toamnă, Academia teologică „Andreiană" își va putea relua activitatea sub semnul nouei situații ce i s'a creat. Ce-a fost mai greu, a trecut. Detaliile, cu oameni înțelegători și binevoitori, se vor rezolvi fără greutăți.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

INCHEIEREA ANULUI ŞCOLAR LA ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ" DIN SIBIU. Academia teologică „Andreiană" din Sibiu a prăznuit Duminecă 14 Iunie a. c., încheierea cursurilor anului academic 1941—42.

După sf. Liturghie și rugăciunea de mulțumire din Catedrala mitropolitană, înalții oaspeți și prietenii acestei instituții au trecut în aula Academiei. Erau de față: I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, P. Sf. Episcop Vasile al Maramureșului, dl General I. Pleniceanu, Comandantul Corpului 7 Teritorial, dl Prof. Dr. Iuliu Hațieganu, rectorul Universității din Cluj, dnii profesori universitari Onisifor Ghibu, Alex. Procopovici, Dr. I. Goia, Dr. Gh. Popovici, Dr. Traian Popovici, dna și dl Ștefan Meteș, Consilierii mitropolitani și arhiepiscopești, Rectorul și profesorii Academiei teologice, ș. a.

Programul a început cu „Psalm de seara", compoziția Păr. Prof. Gheorghe Șoima, executată de corul studenților teologi, sub diriguirea autorului. A luat apoi cuvântul Păr. Dr. Dumitru Stăniloae, Rectorul Academiei teologice „Andreiane".

P. C. Sa a subliniat sporul efectuat de studenți în cursul anului care se încheie și străduințele depuse de profesori pentru înarmarea și desăvârșirea tinerilor setoși de știință și dornici de-a păși cu îndrăsneală în fruntea sufletelor cari caută mântuirea. Preoția este cea mai frumoasă misiune, căci înalță și spiritualizează pe cel ce o îndeplinește cu vrednicie. Preotul, în lucrarea sa mântuitoare, vorbește cu Dumnezeu, intervine pentru oameni, frații săi, operează cu sfințenia lui Dumnezeu ca să sfințească viața omenească. Insă unica chezășie a mântuirii e Iisus Hristos cel răstignit; prin Hristos ne mântuim pentru ca să viețuim deapururi cu El. De dumnezeirea Lui nu ne îndoim câtuși de puțin. Adresându-se studenților — mai ales celor cari părăsesc definitiv Academia — i-a îndemnat să deosebească adevărurile credinței noastre ortodoxe de teoriile nefaste ale unor gânditori de-ai noștri, cari încearcă să ne destrame certitudinea credinței, punând în loc concepția vaporoasă despre mitul lui Hristos,

combătută de înșiși Apostolii Domnului. Au mai fost atacate — fără reușită dealtfel — în decursul veacurilor, și alte adevăruri ale creștinismului, dar prea puțini au lovit în dumnezeirea lui Iisus. Atacurile prezente sunt mai primejdioase și mai îndrăznețe, dar cu tăria credinței și lumina științei totul se lămurește, ca aurul în foc, iar ce e sgură și cenușe se risipește.

P. C. Sa mulțumește apoi dlui Prof. I. Petrovici, Ministrul Culturii Naționale și al Cultelor, devotatului său colaborator, dl Prof. Aurel Popa, secretar general al Cultelor și Artelor și cu deosebire I. P. Sf. Mitropolit Nicolae, pentrucă au grăbit recunoașterea dreptului Academiei teologice „Andreiane" de-a elibera diplome de licență în Teologie.

După imnul „Ridică-te acum"..., asistența a ascultat în picioare cuvântarea I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae*, care a arătat că tăria sufletească a popoarelor e factorul care le face să dăinuiască în istorie. Această tărie, popoarele și indivizii o pot dobândi numai prin Iisus Hristos. Credința în Domnul nostru Iisus Hristos brăzdează istoria neamului nostru și numai ea i-a dat tenacitatea cu care a înfruntat cele mai mari vitregii pe cari le-a suferit vreodată un popor. Și azi, poporul românesc are o singură țintă pentru care luptă: Iisus Hristos și Biserica Sa.

Deplin satisfăcut de ostenelile corpului profesoral și de străduințele tot mai vădite ale studenților teologi, I. P. Sf. Sa a părăsit locul festivității.

Atmosfera de entuziasm ortodox a luat astfel sfârșit, plecând fiecare din cei prezenți cu deplina încredințare că în Academia teologică „Andreiană" din Sibiu se muncește mult și cu spor, pentru Biserică și pentru consolidarea spirituală a neamului și a țării.

IOAN GIURGIU

NOTE ŞI INFORMAŢII

ORGANIZAREA vieţii bisericeşti în Transnistria progresează cu paşi repezi şi siguri. Misionarii noştri de toate categoriile — începând cu membrii clerului militar cari au însoţit trupele eliberatoare în marşul lor nestăvilit spre Răsărit şi sfârşind cu preoţimea rânduită la cârma parohiilor reînfiinţate în acest năpăstuit colţ de ţară, redat lui Dumnezeu şi neamului românesc — au constatat şi mărturisit cu diferite prilejuri că religiozitatea populaţiei transnistriene mai vârstnice este profundă, iar tineretul de pe băncile şcolilor, printr'o îngrijită educaţie duhovnicească, promite să se debaraseze curând şi complect de toate deprinderile urâte pe cari i le-a hărăzit regimul de corupţie sufletească al celor fără Dumnezeu.

Există de sigur multe dificultăţi cari trebuesc biruite, pentru ca să se poată vorbi de o normalizare a vieţii bisericeşti în Transnistria. Dar „Misiunea Ortodoxă" care osteneşte acolo sub diriguirea I. P. C. Arhimandrit Mitrofor Dr. Iuliu Scriban şi a zelosului său vicar Păr. Arhimandrit Dr. Antim Nica, depune toate stăruinţele impuse de situaţie şi roadele nu zăbovesc să se vădească.

Astăzi avem în Transnistria 13 protopopiate, cu 250 preoţi stabili. La aceştia se mai adaugă număroşi diaconi şi cântăreţi bisericeşti, precum şi echipe misionare alcătuite din slujitori ai sf. altare de dincoace de Nistru.

Nu trebue pierdut din vedere nici sprijinul apreciabil pe care-l dau operei de refacere a vieţii bisericeşti în Transnistria membrii clerului militar, Guvernământul civil, comandanţii de mari unităţi militare, ofiţerii şi trupa.

Vineri 8 Maiu a. c., protopopii transnistrieni s'au întrunit în primul lor congres, la sediul Misiunii, în Tiraspol, deliberând asupra acţiunilor viitoare pe cari urmează să le întreprindă tânăra biserică ortodoxă românească de pe acele meleaguri.

„POZIŢIA dlui Lucian Blaga faţă de Creştinism şi Ortodoxie" formează obiectul unor cercetări amănunţite, cari însufleţesc de câteva săptămâni paginile sobre ale organului şagunian „Telegraful Român". Incercata competenţă a Păr. Rector Dr. D. Stăniloae rosteşte în această dificilă problemă sentinţe definitive.

Cum contribuţiile filosofului Ortodoxiei româneşti vor apărea nu peste mult în broşură, ne rezervăm plăcerea de-a reveni cu amănunte. Aceasta, cu atât mai vârtos cu cât replica promptă pe care teologii sibieni au dat-o celei mai recente cărţi a dlui Lucian Blaga, întitulată „Religie şi Spirit", e încă în plină desfăşurare.

FACULTATEA de Teologie din Cernăuţi, abia reîntoarsă la vechiul său cuib după pribegia de un an dela Suceava, a căzut victimă unor şoapte infame, cari au determinat autorităţile superioare să-i dea un avertisment.

Vestea ne-a umplut de mâhnire. Cunoşteam atât de bine spiritul de ordine care domneşte în cea mai ilustră instituţie românească de învăţătură şi educaţie ortodoxă.

Mulţumită stăruinţelor depuse de decanul ei, dl Prof. univ. Dr. Vasile Loichiţă, în urma unei anchete severe care a constatat totala lipsă de temeiu a acuzaţiilor aduse acestui venerabil aşezământ, Preşedinţia Consiliului de Miniştri a ridicat avertismentul amintit şi a exprimat mulţumiri Corpului profesoral şi studenţilor teologi cernăuţeni pentru râvna şi conduita lor exemplară.

Adevărul a biruit şi de astă dată înscenările tendenţioase ale câtorva răuvoitori.

PĂRINTELE Dr. D. Fecioru, unul dintre cei mai străluciţi teologi ai generaţiei tinere, a pornit la drum, sub auspiciile „Institutului biblic şi de misiune al Bisericii ortodoxe române", o serie de *„Pagini alese din Sfinţii Părinţi"*, destinate trebuinţelor sufleteşti ale obştei dreptcredincioase.

Broşurile se pot procura cu preţul minimal de Lei 3 exemplarul. Intâia duzină de „Pagini alese din Sf. Părinţi" cuprinde următoarele perle patristice: „Pentru care pricină s'a botezat Domnul Hristos?", „Fiilor ascultaţi de părinţii voştri!", „Rugaţi-vă pentru vrăjmaşii voştri!", „Sfaturi către miri", „Despre beţie" (toate de sf. Ioan Hrisostom), „Despre Cruce şi închinarea la răsărit", „Cinstirea sfintelor icoane" (de sf. Ioan Damaschin), „Despre post" (de sf. Vasile cel Mare), „Duh de viaţă nouă" (Epistola către Diognet), „Despre credinţă" (de sf. Chiril al Ierusalimului), „Viaţa cuviosului Simeon Pustnicul" (de fer. Teodoret al Cirului) şi „Noi nu suntem stăpânii averilor noastre, ci administratorii lor" (de Asterie al Amasiei).

Perfect cunoscător al limbii greceşti şi stilist încercat, Păr. Dr. D. Fecioru era cât se poate de indicat pentru o atât de folositoare lucrare. Un motiv mai mult pentru a recomanda călduros aceste broşuri preoţimii noastre.

EPISCOPIA Argeşului editează o bibliotecă populară intitulată „Lumina pentru toţi", care face cinste şi P. Sf. Episcop Emilian Antal, şi ostenitorilor ei. Cele mai proaspete broşuri apărute în această bibliotecă — „Cine grăeşte adevărul?", de Preotul Vasile Frujină (nr. 9); „Sectele, o mare primejdie pentru Stat şi Naţiune" de Preotul Spiridon Geană (nr. 10); „Răsboiul sfânt şi lupta noastră", de Preotul Căpitan C. Ionescu (nr. 11) — se dovedesc a fi iscusite apărătoare ale dreptei credinţe. Se pot procura cu preţul minimal de Lei 10 exemplarul.

ACUM un an, în prag de vară, o moarte năpraznică a răpit din mijlocul nostru pe cel ce a fost Diaconul Petru Gherman, profesor la Academia teologică „Andreiană". Durerea pricinuită de pierderea acestui valoros fiu al Bisericii noastre, a fost împărtăşită de toată suflarea românească din cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului. Numele lui l-am rostit ades, cu evlavie şi cu îndurerate păreri de rău, iar slujbele de pomenire şi pelerinagiile la mormântul său s'au ţinut lanţ.

La praznicul sf. Apostoli Petru şi Pavel, a fost oficiat îndătinatul parastas de un an pentru odihna sufletului lui Petru Gherman. O asistenţă număroasă şi distinsă a sârguit cu acel prilej în preajma crucii albe ridicată de îndurerata sa soţie, Doamna Prof. Septimia P. Gherman, iar mormântul lui a dispărut sub braţele de flori ale recunoştinţei ce i-o purtăm în veac.

EMINENTUL student al Academiei teologice „Andreiane", Sublocotenentul de Infanterie Lăpădatu Nicolae, a căzut în fruntea unităţii sale, pentru Cruce şi Patrie, la asediul Sevastopolului.

Pentru odihna sufletului eroului, a fost săvârşit un parastas în Capela Academiei teologice „Andreiane", iar Duminecă 19 Iulie a. c., o delegaţie de studenţi teologi — sub conducerea Profesorilor Dr. Grigorie T. Marcu şi Dr. Liviu Stan — s'a deplasat în satul său natal Uroiu (jud. Hunedoara), unde a fost oficiat parastasul de şase săptămâni, de către un măreţ sobor de preoţi.

Mândri de jertfa lui, Profesorii şi colegii săi îl vor pomeni deapururi, dându-i cinstea cuvenită vitejilor şi rugând pe Dumnezeu să-i aşeze sufletul în curţile Sale.

SECTA adventistă — după cum ne informează Păr. Vasile Coman în ziarul braşovean „Tribuna", din 13 Iulie a. c. — dispune în Braşov-Stupini de un „Institut biblic", instalat într'un palat somptuos. Il cunoaştem, de pe vremea când funcţiona la Târnăveni (fostul Diciosânmărtin). Socoteam că şi-a încetat activitatea nefastă, dar destăinuirile Păr. V. Coman ne încredinţează de contrarul.

Alimentat cu arginţii bancherilor iudeo-americani, cuibarul sectar din Braşov-Stupini întreţine o şcoală servită de un grup de „profesori" dubioşi atât ca pregătire, cât şi în ce priveşte atitudinea lor faţă de Statul român. Elevii acestei şcoli sunt sfătuiţi să nu ia arma în decursul serviciului militar, iar în vreme de răsboiu „să nu tragă în duşman, că doar nu-i vede nimeni ce fac". Printre răniţii spitalului militar de zonă interioară instalat acolo, fac o propagandă asiduă — şi asta sporeşte gravitatea cazului.

Noi ştim că adventiştii *reformişti* refuză să mânuiască arma, şi că secta aceasta — care nu poate fi confundată cu adventismul de ziua a şaptea — n'a fost recunoscută nici când de Ministerul Cultelor.

Aşteptăm deslușiri şi măsuri de lichidare a primejdiei!

EPISCOPUL Romei, Pius XII, cu prilejul recentului său jubileu, a anunţut „urbi et orbi" că în cursul unor săpături făcute în grotele Vaticanului de sub basilica sf. Petru, a fost descoperit un monument despre care sunt serioase motive să se creadă că ar fi mormântul „Prinţului Apostolilor".

Savantul protestant de mare renume D. Dr. Karl Heussi, profesor de Istorie bisericească la Universitatea din Jena, îşi încheie o carte recentă, dedicată în întregime acestei probleme, cu o constatare care a făcut vâlvă:

„Petru n'a călcat nici când în cetatea de pe Tibru şi cupola lui Michel Angelo nu se arcueşte peste mormântul învăţăcelului lui Iisus" (Petrus hat die Tiberstadt niemals betreten, und die Kuppel Michelangelos wölbt sich nicht über dem Grabe des Jüngers Jesu. — K. Heussi: War Petrus in Rom? Gotha, Leopold Klotz Verlag 1936, p. 69).

Concilianţi, noi aşteptăm precizări, siguri fiind că ele nu vor clătina câtuşi de puţin adevărul la care ţinem din veac: sf. Petru n'a fost episcop în Roma şi nici „prinţ al Apostolilor".

✠

ZIARUL „Ţara", care apare la Sibiu sub direcţiunea dlui Prof. Dr. Grigore Popa, a publicat în fruntea numărului 368 din 24 Iulie a. c. aceste rânduri curajoase şi demne:

„De câteva zile presa ungară şi-a găsit altă temă de propagandă împotriva României. Văzând că provocaţiunile cele mai necuviincioase la adresa Armatei noastre şi a noastră nu produc efecte, pentrucă în interesul unităţii luptei din Răsărit noi îi lăsăm pe dnii dela Budapesta să ţipe cât vor putea despre toate temele calomnioase în care i-a specializat Lordul Rothermere, acum îşi permit ca să atace Biserica noastră ortodoxă şi religia.

Acestor domni din presa ungară care nu ştiu să respecte armistiţiul de presă, le atragem atenţia numai atât:

Dacă nu încetează de îndată campania lor, vom publica numărul şi fotografiile bisericilor pe cari le-au dărâmat în Transilvania de Nord, bisericile zidite din sufletul nostru creştin, acelaş suflet care luptă azi în tăcere pe câmpiile blestemate ale Rusiei, în timp ce domnii dela Budapesta apără religia dărâmând biserici şi răspândind calomnie în Europa.

Şi dacă vor continua să atace Biserica, pe care noi am aşezat-o la baza României Noui, alături de Armată şi Justiţie, dlor care nu au nimic sfânt vor primi şi alt răspuns. Vom arăta cât rău au făcut în Sud-Estul Europei cu spiritul lor de ură pe care de veacuri n'au putut să-l astâmpere şi cum au jucat între biserica dela Roma şi biserica reformată, aşa cum altă dată au jucat şi cu coroana Sfântului Ştefan între imperiul bizantin şi între imperiul dela Roma, joc pe care îl continuă şi azi între Răsărit şi Apus, până când..."

✠

CEL ce a fost oarecând Diaconul Iosif E. Naghiu, zis „Ascetu", a intrat în obştea bisericii papistaşe.

Faptul nu ne-a surprins câtuşi de puţin. Cunoşteam omul şi altfel decât din baloturile de manuscrise cu cari inunda redacţiile nenumăratelor publicaţii periodice, bisericeşti şi laice, din ţara noastră. De acum în colo vom avea cu un inamic mai mult — dar şi cu un amic intratabil (şi de aceea insuportabil) mai puţin.

L'am văzut deja la treabă pe acest sinistru cavaler al ingratitudinii şi echivocului, în noua sa ipostasă de mădular al bisericii papale. Ca toţi transfugii, speriat de propria-i umbră — remuşcările mai pot avea loc în sufletul unui om care ştie cum se trece dela o confesiune la alta? — caută să-şi justifice pasul făcut, lovind cu perfidie în Biserica ortodoxă română şi în Chiriarhul care l-a ocrotit în cea mai tulbure fază a vieţii lui.

Departe de noi gândul de-a sta la taifas cu el sau de-al înfrunta. Nu l-am luat în serios altă dată. De ce am face-o acum? Din rândurile colaboratorilor „Revistei Teologice" l-am eliminat, discret şi demn, înaintea tuturor celorlalte publicaţii periodice potopite de scrisul său desordonat, pentru năravuri pe cari împricinatul le cunoaşte prea bine.

Dacă şi cum se va putea pune de acord cu disciplina aridă a nouilor săi patroni, aceasta ne interesează prea puţin. Bun e Dumnezeu, însă buclucaşul tot buclucaş rămâne.

De năzdrăvăniile lui, vom face responsabile fără îndoială monitoarele papistaşe, pe cari deocamdată ne mulţumim să le felicităm pentru splendida achiziţie ce au făcut-o. Căci, să fim drepţi, nu-i puţin lucru să dobândeşti o aşa „faină" colaborare...

*

AFLĂM că provinciile desrobite dela Răsărit, Transnistria inclusiv, au fost împânzite de emisari ai papii dela Roma.

Nu ne vine să credem. Şi dacă totuşi e adevărat, întrebăm deocamdată doar atât? *Ce caută ei acolo?..*